Eläinden

Tauti-Kirja,

Josa

Hewoisten, Lehmäin, Lammasten, ja muun pienen Karjan ja Rahwaan, Irujamen ja Itikkain Taudit

Ja

Parannuxet, Lääkityxet ja Koti-Huusauxet

Löytään

A = B = Ceen jälkeen sowitetun Registerin johdatuxesta ja Numeroin osotuxesta Kirjahan:

Suomexi tulkitut

Ja

Monesta Kirjasta, niinkuin myös korwa kuulosta ja wälistä omasta koettelemuxesta waarin otetut ja kootut

CHRISTFRID GANANDERilda,

Phil. Mag.

Kolmas Ylöspano.

Helsingforsisa ja Turusa 1829.

Präntätty J. C. Frenckellin ja Pojan tykönä.

Hewoisesa hengi miehen: Waimolla Talon pidändö. Suomen Sananlasku.

Kelle hobbone on ojas, selle jalg peab ollema maddalamas. AEsthon.

Suomalaiselle Lukialle.

Eläinten Tautein ja wammoin oikia tunteminen ja niitten parantamiset, eli, se nykyjän Ulkomailla, Frankriikisa, Danmarkisa, Hollandisa, Saxanmaasa ja Ruotzisa ylösotettu Weterain konsti, on tosin niin hyödyttäwä ja tarpeellinen, että ilman sitä, Talot ja maat häwiäwät, maan asujat köyhtywät ja särpymen ja muun karjan annin puutoxesta näändywät: Yxi wanha Suomalainen Sananlasku sen todistaa, joka sanoo: Hewoisesa miehen henki, ratsusa rahan wahinko.

Waikka nyt wahinko on nähtäwästi suuri Hewoisen, Eläimen, Raawaan, Lampaan, Karitzan, Sian, Kanan, ja, waikka se olisi Porsaan pois tullesa, ruton, loukkauxen, taudin, haawan eli muun wian kautta; niin ei kuitengaan meidän maasa, misään asiasa olla huolimattomammat, kuin Karjan holhomisesa, Eläinten tautein tunnosa ja aikaisten lääkitysten ja parannusten hankkimisesa; niin että se

on ihmet, että Hewoiset, Lehmät, Naudat ja Irujamet ja Itikkat niinkään menestywät, ettei ne kuole sukupuuttoon.

Yhden Talonpojan ja maan miehen suurin äwerjäisyys seisoo siinä, että hän on rikas kaikenlaisesta Karjasta. — Tämä on kaikille tuttu asia. Mixeis siis jokainen Isäntä ja Emäntä sois Karjansa menestywän, pysywän terweenä ja hengisä? Onko se parempi että Eläimen taudista olla tietämätöinnä, ja antaa Nahwaansa kuolla ja turmeltua? Eikö se ole tosi: Että jonga Lehmä lähtehessä, sen käsi alinna. Mikä murhe, suru, mielipaha, harmi ja itku, on monella Talon-Emännällä ja Karja-Waimolla Lehmän eli muun Eläimen näändymisesä.

Tätä ajatellesani, olen minä niinkuin maalla asuwa, maan miesten hywäxi Suomen kielexi tulkinnut, ja sieltä ja täältä koonnut tämän Eläinten Tauti-Kirjan; erinomattain kuin Suomalaisilla ei ole tähän asti ollut muuta apua Eläinten Taudeisa, kuin mitä juorian Akat ja Äijät, Kuoharit, ja walehtelewaiset welhot, noidat, Taikurit, Myyrrys ja Indo miehet, owat monen pöyhistelemisen alla luuletellet ja kehuneet tietäwänsä, ja että ynnä

senkaldainen tyhmä Epäusko kansan seasta katoaisi, ja ihmiset tottuisit ja taitaisit itze hätä tilasa kotona saatawilla wälikappaleilla Eläimiään huusata ja parantaa.

Minä en lue sitä häpiäxi, waan iloxeni ja maakunnan hywäxi, jos tämä kokous Eläinden Tautein lääkityxistä, luulttaisiin ei minuun sopiwan. —— Minä wastaan ainoastansa, että ne jaloimmat suurisa ja korkeisa wiroisa olewaiset Miehet kaikista säädyistä, owat sekä ulkomaalla että meidän waldakunnasa, Eläinden taudeista kirjoittaneet ja paljon taitawasti Maan Miehille haastanehet. Eikö myös se pyhä Raamattu meille näytä, että se hurskas Abeli, ne pyhät Patriarchat Abrahami, Jakobi, Kuningas Dawidi ja monet muut Jumalan ystäwät karja laumoja paimendaneet, niitä holhoit ja niistä rikastuit, elit ja menestyit? 1 Mos. K. 46: 34. 47: 3.

Ruotzixi, owat seurawaiset Kirjat Eläinten ja erinomattain Hewoisten-taudeista ulos tulleet: Sluga Gubben, 2:dra Delen, pag. 120-134. Kloka Gumman, pag. 144-155. Hushålls- och Konst-Cabinettet, 1 Delen, pag. 129, 242, &c. 2:dra Del. pag. 22-260, 267, 282, 351, 407.

Von Akens Hus- och Res-Apothek, pag. 291 etc. *Colerus* på Swenska, 2:dra Delen, pag. 231-396. Adelig Öfnings 13:de Tom. pag. 117-200. Gårdsfogde-*Instruction* pag. 29. Nödig och nyttig Samling af *approberade* Läkedomar för Boskap och Kreatur, 2 Cap. pag. 16-45. *Behms* Häst-Bok, etc. etc. etc.

Osta siis halulla Tämä Suomalainen Eläinden Tauti-Kirja, älä itke ja säästä rahaasi; kyllä Hewoises ja Karjasi enämmän maxaa.

Frantsilasta Pohjanmaalla sinä 20 päiw. Syys-Kuusa Wuonna 1785.

CHRISTFRID GANANDERI,
Phil. Mag. Ostrobottn.

Eläinten Tautiin ja Wammoihin lääkityxiä, parannuxia ja neuwoja.

N:o 1.

Kuin yxi Hewoinen ei tahdo menestyä; waan lamaantuu.

Anna hänelle kahmalo maltaita, sekoitettua rawan (mäskin) kanssa, herneen werta pirun paskaa hienoxi leikattua, ja älä anna hänen sen jälkeen syödä eli juoda 6 tiimaan.

Ilman sitä kaiwa kairilla eli wäännillä reikä seinään eli seimen laitaan Hewoisen kuonon kohtaan, johon pannaan *pirun-paskaa, kamfertiä ja kynsilaukkaa, Heiwoisten haistaa,* pane eteen 8 kulmanen napula, kuitengin ettei se rusenna sisälle pantuja kryydejä.

Eli neulo nämät kryydit pään päälle kriimuun eli päähisiin, joka on hywä matkoisa.

Pidä tallisa hakatuita kuusen hakoja; se friskaa ylös Hewoisen ja lisää sontaa.

Pane myös usein apesten sekaan *kuusen hakoja, kärpän* kuiwettua lihaa ja oluttaj eli anna syödä wälistä haawan lehden kerppuja eli kuiwatuita haawan kuoria: nämät kaikki pitää Hewoisen pulskeana, kaunisna ja woimasa.

N:o 2.

Että warjella Hewoisia yskästä, köhästä, kurkku- ja pää-taudista-

Ota Fœnum græcum, enemmän kuin puoli lusikkaa joka Hewoista kohden, lioita wiin-ätikkasa että se seisoo sen yli, yhden yön, aamulla kallistetaan ätikka pois, ja sitten sekoitetaan fœnum græcum hywä puoli lusikallista maltaihin joka Hewoisille syödä, jonga päälle ei he saa juoda ennen kello yxi. Tätä annetaan syxyllä, kuin Hewoiset sisälle otetaan. Jos sinä hawaitzet, ettei tämä ensi kerran waikuta wattan puhdistusta, niin anna jälle uudesta saman werta kolmanna päiwänä. Katzo N:o 31.

N:o 3.

Koska Hewoisella jo on kurkku- ja pää-tauti.

Ota Malia (koin-ruohoa) ja Pujoa puoli kuiwannutta, yhtä paljo molemmista, ja pari kahmalota Kanan-paskaa, eli Kyhkyisen, joka parempi olisi, ja sekoita yhteen nelikkoon, johon pannaan kuuma tiilikiwi, johon nelikkoon painetaan Hewoisen turpa, ja heitetään loimi Hewoisen pään yli, että se saa särpää kaiken sawun sisäänsä; kuitengin annetaan Hewoisten wälistä nostaa turpaansa ylös, ettei se läkähdy, ja että uusi kuumettu tilikiwi muutetaan; Tätä tehdään, tiiman aika joka kerta, kolme eli neljä aamua perästyxin, ja jälistä Hewoisella wähä ratustetaan; niin kino limpeisä ulos tippu sieramista.

Toisin.

Pane kuusen hakoja ja terwaa ämpäriin, johon pannaan kuuma tiilikiwi, että hyöry siitä ylösnousee, jonga ylösnostesa Hewoisen pää pidetään loimen alla.

Eli: Ota Hewoisen jouhia, sido ne harjaxi, ja kasta sulattuun tulikiween, sytytä se, ja pidä Hewoisen sieranten alla, loimi pään yli. —

Wielä: Ota tuoppi Ohria, keitä ne wedesä kannen alla, sixi kuin ne halkeewat, sitten ne pannaan pussiin, joka pitää oleman njin suuri, että Hewoisen turpa siihen mahtuu, joka silmiä myöden siiheen pistetään, että hän hywin wetää siitä hyöryn sisällensä. Kuin sitä on bruukattu kolmasti eli neljästi, niin hän pääsee kurkku taudistaan. Pussi pidäis oleman huldaanista eli nahasta.

N:o 4.

Hewoisten pernan hyppyyn. (Ståkran.)

Anna Hewoiselle kouran täysi Kissan paskaa, hienoxi surwottua lämmitetysä oluesa, kuin sinä ensin olet ratustanut hänellä — 4 eli 5 tiimaa pitä sen olla juomata.

Eli ota, Galanga 1 luodi, Kubeber 1 luodi, pitkää pippuria ½ luodi, Anixia ¼ luodi, walkiata aiwastus juurta ½ luodi, jotka jauhoxi surwotaan ja annetaan sisälle.

N:o 5.

Että Hewoiset saisit hywät ja tiwiit kawiot.

Sekoita jotain Saxan-soopaa ja tuoresta Sian-sontaa, kiehauta pannusa hiilistöllä, hilja-

reen, johon sekoitetaan tuoresta terwaa — woitele sudilla Hewoisen kawio; mutta Hewoisen pitää aina seisoman Lehmän sonnasa; se on päälle-luotettawa konsti.

N:o 6.

Krypyni Sikoja parantaa.

Surwo kaxi Tammen terhoa (galläppel) eli 3 hywin hienoxi Sialle, ja wähä Sian kiweä (orsten, Lapis Suillus). Nämät sekoita Taikinaxi, pähkinän suurudexi; anna Sialle, silloin ja tällöin kesä kuiwalla erinomattain — kuins panet niitä syötettän, on tämä tarpeellinen, 14 päiwää ennen, ja kolme päiwää ennen kuin ulos otetan.

N:o 7. Katso N:o 50.

Täitä, waarnikaita ja wäiweitä pois ajaa Wasikoista ja Porsaista.

Tiputa ainoastansa muutama pisar tupakin öljyä silloin ja tällöin ihohon, niin ne pakenewat. Pyhi Traanilla eli meren ajolla; eli Eläwällä hopialla, suolattomasa woisa. Pese Suokanerwa wedellä, joka keitetään. Tee kytkyt Tuomesta kaulaan, jota hajua wäiweet pakenewat.

N:o 8. Katso N:o 25.

Sarwi-Kaawaille, Wuohille ja Lampaille, menestymexi.

Ota känsiä Niini puusta, ja pane Eläinten juomaan, niin estetään monta tautia. Kuins myös näet, ettei Eläin menesty ja maidosa ehtyy; niin ota tätä känsää kappale, joka

surwotaan eki leikataan hienoxi, ja annetaan Eläimille haaliasa wedesä wähän jauhojen kanßa; josta tulee hywä muutos.

Wielä, saitaalle Eläimelle.

Hakkaa pää ja pursto Käärmeeltä, kuiwaa sen wäli ruoto laudalla uunisa, surwo hienoxi, ja anna täysi Raawaalle 1 luodi sisälle, nuoremmalle wähempi.

N:o 9.

Lampoille ja märehtimättymille Eläimille ja Lehmille.

Ota Ohran ja Rukiin jauhoja ja jauhetuita maltaita yhden werta kumpiakin pane siihen wähä Liwerstikkua, pirun-paskaa, ja yxi muna, jokaista Eläintä kohden, ja wähä Terwaa: kaikki nämät sekoitetaan yhteen Sillin taikka Silahkan suolaweden kanßa niin sakiaxi että taidat kourallas ottaa — anna tästä Eläimelle 2 eli 3 aamua, hywä pallo eli möhkäles.

N:o 10.

Warjellus wälikappale Lampaille Wesi-tautia ja muita tautia wasten.

Katzo N:o 24, 25.

Antimonium crudum 6 luodia, Saltpietaria 4 luodia, Lawermarjoja 6 luodia, Tulikiweä 3 luodia, surwotaan hienoxi, ja sekoitetaan 4 kahmalon suolain kanßa, yhteen kannuun wanhaa olutta; josta sitten annetaan Lampaille kahdesti wiikosa, erinomattain aamuilla ennen kuin he saawat syödä eli juoda; ainoastansa Lu-

sikallinen erältä, sitten kuin se on haaliaxi tehty; Lammas ei saa syödä eikä juoda kolme eli neljään tiimaan.

N:o 11. Katzo N:o 87, 32.

Hewoisten Umpi-tautiin.

Surwo punasta lakkaa jauhoxi, ja anna siitä Hewoiselle pensiäsä juomasa, oluesa, joka wißiin awaa.

Eli ota wanha Tupakki piippu, krassaa se hywäxi, pistä Tupakkia koppa täyteen, sytytä, woitele warsi raswalla; pistä Hewoisen perä-suoleen, jonga se polttaa ulos muutamalla henkäyxellä, ja saa sontia.

Tämä on myös hywä Hewoisten ruton aikana; eli uita Hewoisia joka päiwä, niin ei ne tule loukkaus tautiin.

N:o 12.

Koska Hewoinen on ajettunut mulkuista eli reitten wälistä.

Ota uusia tiilikiwiä, tee ne tulikuumaxi, pane laudalle, sowita taka säärtten wäliin; wuodata sille kuumalle kiwelle ätikkata, eli wuohen rieskaa että se höyry lyö ylös mulkkuihin, ja anna iso loimi rippua Hewoisen kupeilla; Tee se 5 eli 6 päiwää, sixi kuin ajettuminen ittestään sulaa.

Hautoa, humaloilla, malilla, pujolla, ja Liwerstikulla juomasa keitettynä, on myös hywä sulamaan.

N:o 13.

Paiselle eli kupulalle, Satula-wyöstä.

Jos ei se ittestään aukene, awaa se terä-wällä weihtellä, ja puserra hywin ulos märkä. Ota sitten poltettua ja hienottua alunata, josta jotain pannaan haawaan; Toisna päiwänä pestään se wiinalla, josa on keitetty Agrimoniaa ja wiirakkia; sitten otetaan näkin kenkiä eli simpukan kuoria joita rannoilla löytään, joka poltetaan ja surwotaan pulwerixi, siihen sekoitetaan hienottua wiirakkia ja sokuria. Pirota tätä pulweria haawaan, niin se paranee.

N:o 14. Katzo N:o 37.

Ulkonaisiin wikoin Satulasta eli Siloista, kuin ne lyöttäwät Hewoisen.

Jos yxi Hewoinen tulee löytetyxi seljältä, niin että siinä talwen liha ja märkä jo näkyy; niin ruukataan seurawaista: Wiktrilliä ja Akermönjaa yhden werta kumpastain; Inkifääriä 4 eli 5 luodia, jotka surwotaan, ja sen päälle kaataan 1 kortteli wiinaa, keitetään uudesa kruukusa ja wahto pois otetaan, sen jähdyttyä pestään haawa; niin se tulee puhtaaxi; sen puhdistettua tehän pulweri yrtistä Ortunga juurista ja lehdistä, Hauwin hambaista ja ehrenpriisistä, jota sormein wälistä eli hypeistä haawaan pirotellaan; kuiwaa ja parantaa.

Eli: hierotaan se satulasta lyötetty paikka warsan polwen ruoholla. (Jungfru-twål, polygonum piper.)

Eli: Saipualla ja palowiinalla pestään haawa.

Jos Satulan alla on Kupula, joka ei wielä ole määrille käynyt.

Niin on tuoret Lehmän sonta hywä, sekoitettu suolalla ja etikalla, hywin yhteen hämmenetty, joka paiseen eli kupulan päälle sidotaan; ja anna olla ½ wuorokautta koskemata, niins näet hywän waikutuxen. Jos wielä tarwittaisiin, niin saat jälle panna samaa päälle.

Mutta jos satula on hiwuttanut ainoastansa karwat pois ja marras kettä; niin ota muurisawia uunista, joka surwotaan hienoxi, joka sotketaan Etikan, palowiinan ja Kanan munan walkian kanssa, että se tulee plaastarixi, joka pyhitään riewulle, ja pannaan wamman päälle: auttaa totisesti.

N:o 15.

Jos hewoisen jalat heltyy sannasa ja ruodikosa.

Lämmitä wettä ämpäriin, wispilöitze siihen soopaa, ja pidä siinä Hewoisen jalat wuorotellen, josta ne kohta paranewat.

N:o 16.

Jos hewoinen eli muu Eläin tulee madon pannuxi eli Kärmeeltä pistetyxi, eli muulta myrkylliseltä itikalta purruxi.

Anna Hewoiselle eli Lehmälle 1 luodi Theriaakia wiinasa eli haalosesa oluesa; mutta Lampaalle puoli. Tämä on myös willi Koirille hywä, eli anna 4 Ryöwärin Etikkata; pane putken ja alannin juurta, purtua pajun kuorta, suolan ja happoimen leiwän kanssa, haawan päälle.

Wielä Toisin, Käärmeen pistoa wasten.

Ota sammalta eli jäkälätä wanhoilta aidoilta, kissan juuston ruohoa ja malia, jotain kumpiain, keitä wanhasa oluesa, kannen alla, että ¼ on kokoon kiehunut, niin olut waatteen läpi ulos puserretaan jälle pataan; Tähän surwotaan tulikiwe peukalon werta, yxi lusikallinen terwaa, ja kappale talia eli wanhaa ihraa kanan munan werta, pannaan jälle kiehumaan, kannen alla, että ne kaikki hywin ynnä kiehuwat; kuin se jähtyy niin, että Hewoinen sen kärsii, niin pidetään sen pää ylhällä, ja kaataan makkara sarwen kautta kolme lusikallista kumpaiseengin sierameen; yxi riepu kastettu tähän keittoon, pannaan ajaneen paikan päälle. Sitten ratastetaan Hewoinen lämpymäxi, ja ei anneta syödä eikä juoda 6 timaan.

Sitten kuin Hewoinen on ajettu, otetaan pujoja ja keitetyitä humaloita eli hiiwoja, jotka keitetään kaljasa, ja pannaan, wähä ulospuserrettuna, paiseen päälle, ja sidotaan muulla waatteella, ja annetaan olla 1½ wuorokautta.

N:o 17.

Kuin Hewoinen on lapaantunut (Bofallen).

Otetaan åkermönja, Swartrot juuri ja lehdet, wintergrön, Celadonia, Tormentilla eli puna juuri, winterblomma, kissan juusto, kamillin kukkia, kummastain kourallinen, jotka kaikki keitetän juomasa, ja lämminnä päälle pannaan, ja lämmitetään aina uudesta; mutta Hewoista pitää kahdesti päiwäsä warojen ajettaman alas mäkiä; sidotaan myös terwes jalka ylös jo hyppäytetään alas mäkiä, taluttain,

sillä kipiällä jalalla — — —. Eli hierotaan lapaa ja olkapäitä wäkewästi Tiilikiwellä ja lämpymällä Soopa wedellä.

N:o 18.

Kuinga Hewoisen saattaa pitää hywäsä lihasa ja woimasa wielä 20 Talwiasna.

Ota Huhti- ja Loka-Kuusa, kuin Hewoiset on heikommat, ½ kappaa rukiita, pane kuiwaan rauta pataan, hiilistölle, pahda ne hywin, mutta älä polta; hämmennä puulla wälistä — pidä kansi padan päällä. Kuin nämät rukiit jähtyy; surwotaan ne, ja annetaan Hewoiselle kourallinen, aamuin ja illoin, jälkeen juottamisen, ja heinäin päälle.

N:o 19.

Awoimiin, Hewoisen ja Eläinden, haawoin

Ota suoloja kahmalollinen, pane pussiin, joka hywin läpimärjäxi kastellaan, ja pannaan poroon ja tulisia hiiliä päälle, koska se niin on ½ tiimaa liedesä maannut, surwotaan suolat hienoxi, ja pirotellaan silloin ja tällöin, haawaa, niin se paranee, haawa pestään lähde wedellä, eli ihmisen kusella.

Eli: keitä wanhaa woita ja ihmisen kusta, ja kaada haawaan, peitä riewulla.

Eli: ota kahmalo katajan-marjoja, surwo ne: puum-öljöä ½ korttelia, ½ tuoppia palowiinaa, pane lampymään uuniin eli poroon, potellisa seisomaan 3 eli 4:xi päiwäxi, huiskuta wälistä: woitele sulalla, eli kaada haawaan sisälle; parantaa pian. Se on myös ihmisten haawoille hywä. Eli:

Eli: woitele Tärpentin öljyllä.
Eli: pese haawa usein Saltpietari wedellä, eli moder-luutilla.

N:o 20.

Säwistuneille Hewoisille.

Kuin sawi on tarttunut Hewoisen ihoon, leikataan eli keritään karwat pois. Ota sitten piki-sawia ja sotke se oluen kanssa, niinkuin muurari-sawi; sido sitten se Hewoisen iholle, muuta aamuin ja illoin, niin se paranee.

N:o 21.

Täisä eli wäiweisä olewat warsat.

Seulotaan tuhkaa päälle, eli pestään lipiällä, eli suo-kanerwa wedellä; eli Täi ruohon siemeniä ja kruutia kukkaroon kaulaan ripustetaan. Suitaan usein, sualla ja kuusen haoilla.

N:o 22.

Estää parmoja ja itikoita Eläimistä.

Woitele sarwein wälistä ja juurelta meren ajolla eli Traanilla, eli keitä Traania wedesä ja pese sillä, ulos laskeisa, niin pakenee sekä parmat että sudet. Mutta karwa lähtee kesän päälle.

Eli: keitä männyn kerkkiä padallinen, pese sillä wedellä joka on pihkainen, ei pysty enää parman hammas.

N:o 23.

Että Lehmät hywin lypsäis.

Ota kuiwaa Calmusta ja Liwerstikkiä, leikattua hienoxi, lusikallinen kumpastain, pane tygö leikatuita kynsilaukan kynsiä 2:xi ja

hienoxi surwottua Tulikiweä ½ lusikallinen; jotka kaikki sekoitetaan, kahden kahmalon mallasten kanssa jotka jotain kastellaan: Tee saman werta joka Lehmälle, jotas silloin ja tällöin taidat sisälle antaa joka 6:des wiikko.

Kuin Lehmä poikii, anna hauteexi polttijaisia, herneen warsia, nauriita, kaalia, nauriin nattoja, kyrweliä, röpetoja, pyörtänö-kukkia — — — jauhoja ja suoloja hauteen päälle — että Lehmä juopi hywin, niin maito suonet aukenewat, ja lypsää runsaasti.

N:o 24.

Lammasten Wesi-tautiin.

Ota Raatteen juuria, kuiwaa, surwo; anna lusikallinen suolan kanssa, maltaisa jotka on kasteltu, Lampaille.

Katajan-marjoja kourallinen, suoloja, maalia, kauran-jauhoja, Lawer-marjoja, saman werta ja lusikallinen terwaa Lammasta kohden, surwotaan, sotketaan, pannaan kroopille kaiwetun pölkyn päähän, kuiwataan kowaxi, pystytään keskelle Lammas karsinata: jota Lampaat nuolewat mielellään suolan tähden; ja tulewat warjelluxi wesi- ja keuhko-taudista. — — Että syöttää kataja ja myös Lepän-lehtiä kohta syxystä, eli männyngin-hakoja on hywä Lampaille, estämään wesi-tautia. Katso N:o 63.

N:o 25.

Mistä tietään, jos Lampaat owat Terweet eli ei.

Kokoa Lepän-lehtiä syxyllä, syöttää Lam-

paille Tammi=Kuusa; jotka syöwät niitä, owat terweet; mutta jotka moittiwat, owat epäilemätä sisältä sairaat; sekoita silloin heidän juomaansa niinen kånsåå. Katso N:o 10. 8.

Jos monet punaiset suonet on Lampain silmisä, niin ne on terweet; mutta jos suonet on walkiat, niin ei Lammas woi hywin.

N:o 26.

Saada Kanat hywin wiriästi munimaan.

Anna joka Kanalle Maalis=Kuusa kerran, ja Elo=Kuusa 4 eli 6 jänexen lokaresta, kliisotkun sekaan; jos useimmin syötät, niin Kanat munii kuoliaxi ittensä. Eli: anna nuorelle Kanalle, kuin se ensin rupeaa munimaan, puoli tuoreesta mateen maxasta, pienixi palaisixi pepanoittu, kliin sekaan; niin siitä tulee hywä Kana munimaan.

N:o 27.

Ettei Kärwäiset kesällä istu Eläinten awoimiin haawoin.

Woitele haawa Kruusmintulla eli sen mehulla. Eli keitä Lawermarjoja wedesä, ja woitele sillä.

N:o 28.

Hewoisille, warjellus Taudeista.

Pässin kellukkaat 1 naulaa (Baggesöta, gentiana) Fœnum græcum ja Lawermarjoja kumpiain 1 luodi, kaikki hywin hienoxi surwotut; annetaan Hewoisille syxyin ja kewäin Appeisa 12 eli 14 päiwää niin paljon kuin 3 hypeen wäliin mahtuu, ja silloin annetaan heille haliata juoda.

N:o 29. Katzo N:o 18.

Parannus kaikkiin suurimpiin tauteihin Hewoisilla, ja paras warjellus, ja pitää heitä terwennä ja lihasa.

Ota Apothekista Hepar Antimonii, joka tehdään Spitöglaasista eli Antimoniumi Cruudumista ja hywästä luttratusta Saltpietarista; 2 naulaa. —

Tästä on määrä antaa terweelle Hewoiselle 1 luodi; Mutta jos Hewoinen on lamaantunut, ei syö, rasitetaan madoilta, ja sen weri on saastainen, kuin se hiljan syryllä ja warhain kewäillä on pidetty ulkona, eli talwella syönyt tunkkauneita heiniä, niin annetaan 2 luodia.

Hewoinen pitää illalla ennen hywin juotettaman, mutta koko yön oleman ruata; aamulla sitten ½ Tuoppia kauroja kastellaan, johon tämä satsi pulweria, 1 luodi sekoitetaan eli Taikinasa eli kliisä kurkkuun pistetään, ja annetaan syödä kauroja päälle. Tiiman perästä annetaan hänelle haliata wettäjuoda halun-perästä; jota tarjotaan joka tiima puolipäiwään saakka.

Jälkeen puolenpäiwän saa hän wähän tukon heiniä, eli wähä kauroja ja silppua.

Jos hänellä on suonen weto ja kurkku eli päätauti eli muuton lamasa, annetaan joka 8 eli 14 päiwä. Hyödytys tästä on: Se puhdistaa, ja perkaa Hewoisen helposti, puhdistaa weren wahingollisista sitkeistä kinoista hien ja weden kautta.

Tämä on wissin ja wakaisin lääkitys päätautiin, suonenwetoon ja matoin ja muihin outoihin sisällisiin Hewois-tauteihin —

Hewoinen saa tästä ruokalystin, wahwistuu, tulee lihawaxi, ja menestyy halwimmastain konnusta.

Ota waari: Jos sinä teet itte tätä pulweria, ja sihtaat, niin älä sitä sihtiä ihmisille ruukaa; sillä 10 pippurin marjan werta saattaa ihmisen oxennuxelle, kuolemaan.

N:o 30.

Sisällisiin, Hewoisten ja muitten Eläinten tauteihin.

Ota punasta Bolusta 6 luodia, walkiata bolusta 8 luodia, pirun-paskaa 4 luodia, Tulikiweä 3 luodia, Anixia 5 luodia, surwo, sekoita ne, tästä anna potewalle Hewoiselle eli Rahwaalle 1 luodi lämpymäsä oluesa kolme aamua perästyxin — ratusta sitten Hewoisella, lämpymäxi joka erällä — älä anna ruokaa, ennen kuin 3 tiiman perästä — niin se pian paranee.

N:o 31.

Kurkku- ja pää-tautiin ja köhään eli yskään, Hewoisille.

Ota wiisi kanan munaa yöxi Etikkaan, ja kuin kuoret aamulla owat jotain pehmenneet, tartu Hewoisen kieleen ja wedä se ulos, nakkaa kokonainen muna kitaan että se sen nielee — joka aamu.

Eli: anna Hewoiselle jästiä (käytettä) ja ratasta hikeen, auttaa pää-tautiin.

Jos Hewoiselle annetaan syxyin ja kewäin tippua sulikiweä (dropp-swafwel) lioitetuisa kauroisa, niin hän on wapa eli frii sinä wuonna kurkku- ja päätaudista. Katzo N:o 2, 3.

N:o 32. Katso N:o 11.

Hewoisten Umpi-tautiin.

Ota wiisi naulaa herneitä (papuja) liota wuorokausi wedesä, kaada wesineens kattilaan kiehumaan liiwari, siiwihte liemi, anna Hewoisen juoda, ilman muuta juotawata. Taitaan myös toistamiseen wettä päälle panna ja keitettää. Hewoiselle annetaan tämän juoman jälkeen kauroja rukiisten jauhoin kanssa—Jos ei hän mielellään joisi tätä lientä niin kaada siitä 4 korttelia kurkkuun; kuitengin että se on imeliätä ja makiata; niin juowat ne ittengin.

Eli: Anna Hewoiselle Saipua-wettä, walkiasta saipuasta tehty, aamuin ja illoin kaxi korttelia lämminnä, ja puolipäiwinä lämmintä jauho-juomaa kolme eli neljä päiwää peräsukaa, jos niin tarpeellinen on.

N:o 33.

Jos Hewoinen on Wesi-ummella, eli ei taida kusta.

Surwo krawun-kiwiä, anna sisälle lämpymäsä juomasa, auttaa kohta.

Eli: ota Säämenpuumia (Säwenbom, Sabina) keitä puolesa tuopisa olutta, siiwihte, ja kaada siihen tygö yxi jumfru liin-öljyä, anna Hewoiselle sisälle, auttaa tosiaan, on usein koeteltu.

N:o 34. Katso N:o 18.

Että yxi Hewoinen 14:sta päiwän sisällä lihoo ja kostuu.

Kello neljä aamulla annetaan hänen ensin juoda, ja 2 tiiman perästä pitää hänen saada

kari kahmaloa herneitä, jälle kello 12 kari kahmaloa — jälkeen puolenpäiwän kello 4 juotetaan, kello 8 samoin herneitä. Ruoki niin 14 päiwää, niin Hewoinen tulee lihawari kuin tukki.

N:o 35.

Hewoisten ruokosta ja korjauxesta.

Ylöllisestä ja ankarasta työstä ja ajosta, erinomattain jos ei hywin rostita Hewoinen, lamaantuu ja menee pilalle, ja maha kokoon rypistyy.

Ne kari wahwaa suonta, jotka on mahan alla ja menewät suolille eli kupeille, tulewat kangiari, ja kokoon wetäywät. Jos kesä on parataan se uimisella, eli woidellaan kupeet wanhalla ihralla. Hewoisella ratastetan joka päiwä ja suonet wänytetään joka päiwä siri kuin ne pitenewät ja pehmenewät.

Hewoisella pitää maha olla aina täynnä. Jos Hewoinen on hywäsä lihasa, annetaan wähemmin heiniä, olkia eli kauroja. Silppu lyöttää Hewoisen hampaat.

Ei millään Eläimellä ole niin runsas ulos höyryäminen kuin Hewoisella; sentähden pitää häntä usein suittaman ja krawattaman, muutoin on kaikki ruokkoaminen turha. Ei haittais jos Hewoinen joskus pestäisiin wedellä ja saipualla ja uitettaisiin. Kello neljä pitäis Hewoinen juotettaman, kello kuuteen suittaman, ja saaman wähä heiniä ja kauroja, kello kuusi illalla juotettaman, ja heiniä eteen, oljen runsuja alle maataxeen.

N:o 36.

Yxi hywä Silmä-salwu Hewoisille, kuin Kynsi on silmäsä, oppineelta Hewoisten korjajalta koeteltu.

Ota walkiata hunajata yxi lusikallinen, walkiata wiktrilliä (puolan suoloja eli silmi sokuria) ja walkiata wiinsteniä, kummastain pääskysen munan werta — sekoita, pyhi Hewoisen silmään sulalla; mutta jos ei se olis kyllä wäkewätä, pannaan siihen lisäxi yhden werran Spanskgröönaa joka on hywin hienoxi surwottu.

Silmään taitaan myös puhaltaa suoloja ja saltpietaria, kynän eli oljen kautta.

N:o 37. Katso N:o 14.

Satulasta eli Siloista, eli långeista lyötetty Hewoinen.

Piroita sokuria haawaan, kuin se wielä tuores on ja puhtaaxi pesty, niin se paranee.

Eli: polta herneitä jauhoxi yhdesä pannusa, ja surwo puhdasta suutarin pikiä eli hartsia pulwerixi, sekoita ne, ja piroita haawaan.

Eli: anna wiktrilliä sulata äkeäsä Etikasa, kasta siihen waate, ja pane se haawan päälle.

Eli: Ota limpun eli muun Rukiisen leiwän kuori, niin suuri kuin haawa on, lämmitä se hiilillä; sitten ota palo-wiinaa, wähä wiinätikkata ja walkonen kahdesta munasta, lyö maljaan ja hämmennä yhteen. Ota sitten se paistettu leiwän kuori, ja pane siihen likoamaan ja pane se niin paiseen, kupulan eli haawan päälle. Tee se 3:sti peräkanaa.

Jos paiset eli kupula ei siitä lasken eli alene, niin ota 8 luodia Bolusta, 1 jumfru palowiinaa, Ehrenpriisi wettä, 4 luodia hapointa taikinata ja walkonen 3:sta munasta: Tee yxi sakia woide siitä ja woitele wamma sillä — — Mutta jos se lyö auki ja ajaa, niin awaa se pitkin päin, ja kylwää siihen wähä kalkkia, joka kuluttaa sen pahan pois ja tekee haawan puhtaaxi — — sillä wälillä walmistetaan tämä salwu:

Ota Terpentin- ja walkian liljan-öljyä, haawan kantain eli saanipuun öljyä (popoleum) kummastain 4 luodia: Silwerglittiä, blyhwittiä, spanskgröönaa kummastain 1 luodi — — pane nämät kaikki yhteen pannuun, ja anna ne hywin kokoon sulaa, sixi kuin se tulee yhdexi salwuxi eli sakiaxi woiteexi; Ota sitten hampun rohtimia, pyhi niihin salwua ja pane haawan päälle.

N:o 38.

Kupisille ja kapisille Hewoisille.

Ota kusiais-pesä, tee siitä lipiä, ja pyhi sillä se köhnänen paikka: Sen kuiwaunna, kasta se kusella, johon Saltpietari ensin on sulattu.

Yxi hywä kapi woidet.

Ota harmaata Tulikiweä, Kruutia, kumpiain ½ naulaa, Laweröljyä, Eläwätä-hopiata kaxi naulaa.

Eläwähopia ynnä laweröljyn kanssa pannaan yhteen muottiin eli kruukuun ja hywin hämmenetään, että Eläwähopia kuolee — —

Sitten kaataan kaikki yhteen pannuun, sulataan ja hämmennetään; että siitä tulee salwu, jolla se kapinen Hewoinen woijellaan.

Mutta edeltä kättä Hewoinen pestään kapi-paikoista tällä lipiällä.

Ota katajan tuhkaa, kanan paskaa ja wikttrilliä, jotain arwon jälkeen, keitä wedesä lipiäxi, anna laskena, pese olki-wispilällä, että weri näky; wasta kuin Hewoinen ulkona ilmasa kuiwaa, woitele edellä mainitulla woiteella.

Mutta semmoinen kapinen Hewoinen pitää myös, ennen kuin se pestään ja woidellaan, sisälle saaman tätä werta perkaawata pulweria.

Lawer-marjoja, Fœnum græcum, Säfwenbom, kumpiain ¼ osa naulaa; harmaata tulikiwiä 3 luodia, walkiata aiwastus juurta 2:xi luodia, Suoloja kourallinen; nämät surwotaan seansa, josta annetaan Hewoiselle appeisa, jotka kastellaan, ettei pulweri pois tomahtaisi — Tämä ulosajaa kawin paremmin, ja Hewoinen tulee sisällisesti puhdistetuxi.

N:o 39.

Parannus-kiwi Hewoisten wammoille.

Ota Alunata ja Wikttrilliä, kumpiain 1 naula, Spanskgröona 3 luodia, Salmiakkia 3 luodia; kaikki surwotaan jauhori: Ota sitten muotti eli klaseerattu kruuku, ja kaada tätä pulweria siihen, pane hiilistolle, ja anna se niinkauwan kiehua, alinomaisen liikuttamisen eli hämmentämisen alla, jonni se niin kowaxi paatuu — — — — Hewoisen saadesa kapia, ulkonaista haawaa, hinkkaupi ja lyöttyy, pane

wähä tästä kiwestä lähde weteen ja pese sillä haawaa puhtaaxi kaxi eli kolme kertaa päiwäsä: niin se kyllä paranee.

N:o 40.

Että estää kaikenlaisia Eläinten tauteja ja kuolemata.

Ota 8 luodia Spitsglas (Antimonium crudum) yhden werran Tulikiweä ja Saltpietaria, 6 luodia Siankuoleman juurta (Swin-döds-rot), ja saman werran Angelikata ja Alannin juurta; nämät hienotaan ja sekoitetaan yhteen, josta aika Raawaalle annetaan 2 luodia, nuorelle 1 luodi, ja wasikalle ½ luodi, kerralle, lämmitetysä oluesa, joka pitää tapahtuman 2:desti joka toinen päiwä, jos tarwitaan, auttaa Jumalan awulla.

N:o 41.

Jos Lehmän jalat ajettuwat ja paisuwat.

Surwo Ruusun kukan lehtiä (Fläder-blad) Sian ihralla, pane waatteelle ja kääri jalan ympäri — — Eli: Ota pellawan-siemeniä ja Hirskryniä, ja keitä ne Etikasa ja sido lämminnä säären ympäri.

N:o 42.

Jos Lehmä on sarwensa loukannut, särkenyt ja pois puskenut.

Ensin sarwen tohlo eli sohlo pestään wiin-etikalla, suolalla ja öljyllä seansa. — — Sitten otetaan wanhaa ihraa, terwaa, kuusenpihkaa, sulataan ja sekoitetaan, ja pannaan haawan päälle, niin se paranee.

Eli: Ota nokia, suoloja ja wanhaa ihraa yhteen sekoitettu ja sido ympäri Tohlon.

Ihran kalwo päälle sidottu, parantaa myös hywin.

N:o 43.

Jos Lehmä kusee wertaa.

Anna hänen juoda kirnupiimää, eli omaa kustansa.

N:o 44.

Jos Lehmän eli Naudan kaula eli leuwat ajettuwat.

Pese se suolaisella wedellä, ihmisen kusella, eli parannus-kiwen-wedellä N:o 89. — — Ota sitten sitkiätä pikiä ja Sian-ihraa, sulaa se yhteen ja woitele sillä paisunto.

Niin pian kuin luondokappale siitä paranee, niin pitä se slahattaman eli myytämän slahtarille, sillä sama ajettuminen tulee useimmin, ja Eläin kuolee.

N:o 45.

Nautain ulko-tautiin eli wetelään.

Surwo tammen-lehtiä ja Lawermarian kuoria hienoxi ja anna Eläimelle maidosa. Eli polta wanhoja kenkiä jauhoxi ja anna sisälle oluesa, auttaa.

Wasikkain watturiin, keitetään Pietarin kukkia (kryyni-kukat, pyörtänö-ruohot, millefolium achillea) oluesa ja annetaan juoda. — — Eli hienoa puna-kriitua eli walkiata-kriitua juomasa juotetaan. Kuin warahin jauhoja welliin pannaan Wasikoille, tulewat ne watta-tautiin ja kuolewat, ja kuin ne paljon juowat.

N:o 46.
Sarwi- ja sorkka-wikoin.

Sulaa pikiä ja öljyä yhteen, ja pyhi sen päälle, se on myös ratkahtuneille sorkille hywä.

Katzo Sarwi wikoihin N:o 42.

N:o 47.
Työlääseen Lehmän poikimiseen.

Tunge sywältä Lehmän kurkkuun 6 eli 7 sipulaa, niin hän helposti poikii ja selwiä wasikasta.

Eli: Ota Sipulin-kuoria hywä osa, poleya ja safrania, keitä juomasa ja anna 2:sti eli kolmasti, auttaa Wasikkan poikimiseen pian.

N:o 48. Katzo N:o 23.
Että Lehmät hywin lypsäisit.

Hakkaa ruoheiri liiwerstikkua, huonet-löökin juurta ja walkiata Apeliasta, ja sekoita niitä wiykoon, se Lehmä joka niitä syö, lypsää hywin.

Eli: Ota Fänkoolin sieminiä eli ruohoja, Kuminoita, Tillin siemeniä, Liwerstikun siemeniä, Lawermarjoja, pimpinella (kangas kumina), Safrania ja Airokkaan nahkaa, yhtä paljon kumpiain: anna Lehmän juoda 8 päiwää; lypsää oiwa lailla.

N:o 49.
Marttauneille Eläimille, ja joiden maito ei ole laadullinen.

Leikkaa eläintä hännän päähän poikki puolin jotain sywään: pane haawaan 9 ohran jywää, sido punasella weran tilkulla, ja anna olla koskemata 9 wuorokautta, sitte awaa ja otta side pois.

Eli: Leikkaa häntään että werta tulee, ja hiero suoloilla, elikkä leikkaa ohran olkia silpuxi, ja hiero millä.

N:o 50. Katzo N:o 7, 21.

Saada pois Täit ja Wäiweet, Waarnikat ja Syöpäläiset Eläimistä, Hewoisista ja Porsaista.

Keitä Säwenboomia eli wähä Fläderiä, eli Sabadilla siemeniä wedesä, ja pese sillä Eläin — — salpaa se täinen pois muista, ettei Täit matele toisiingin.

— — Eli: Keitä Perttulin aikana Suokanerwia wedesä, että woima hywin ulos lähtee: sillä wedellä pese se täinen Eläin; niin lämminnä kuin mahdollinen on.

— — Eli: Ota sammuttamatointa kalkkia niin paljon kuin tarwitaan, keitä se wedesä ja pese sillä, niin täit pois tippuwat.

— — Eli: Ota kakkuja nauris öljystä (Rofolja), keitä ne wedesä, ja pese sillä, niin syöpäläiset wissiin katoowat.

N:o 51.

Tyrehyttää werta Eläimisä ja Ihmisisä.

Polta wanha hattu eli huoppa tuhwaxi, joka kastetaan lämpymään lin-öljyyn, ja sidotaan päälle: Eli, jotaas pikemmin saat, Sian sonta lämmin eli kylmä, sido päälle.

N:o 52.

Eläinten kieli Sampaan eli Talmaskaan.

Jos Nauta ei tahdo syödä, waan ottaa heinät suuhunsa ja kohta ulos pudottaa; niin

katto jos ei kieli ole werinen — jos niin on: kaada eläin, tartu kieleen wanhalla liina riewulla, krapaa pois weihtellä kaikki Talma, kino ja weri, kuin siinä on. Kuin se on purkis, pistellään se neulalla muutamiste, ja hierotaan jälistä suoloilla.

Eli Toisin.

Hakkaa ikeneitä weitten kärjellä, hiero sitten kieltä, hampaita ja ikeniä suolalla, hienoxi surwotulla harstilla (käsi tahwolla) ja noella, willasen riewun päälle pantu.

N:o 53. Katzo N:o 45.

Jos Eläin on watta eli Kuikku-taudilla.

Anna sille puna multaa, jolla huoneita maalataan.

Eli: kasta usein tulista Terästä siinä wedesä, kuin Eläimen pitää juoman; jota useimmin teräs siinä sammutetaan sitä parembi; mutta älä anna juoda muuta wettä.

Sama on myös hywä watturilla olewille Wasikoille.

N:o 54.

Eläinten Ummella ollesa ja mahan turwuttaisa.

Annetaan tuoresta jästiä (käytettä).

Eli: Keitä tuoreita hamppuja kuidun ja siemenen kanßa oluesa, johon pane sekaan ½ luodia surwotuita Hiiren paskoja, ja anna Eläimelle: auttaa.

N:o 55.

Kuin Lehmä on letty eli lennoxisa, suoniwedosta; eli ampu- ja lenno-taudisa.

Tämä tauti tutaan siitä: Jos luondokappale äkisti kaatuu kumoon, täristää ulos säärensä ja jäsenensä, koko ruumis wapisee, ja wälistä wahto käy suusta: Silloin otetaan wanhaa woita, etikkata ja saltpietaria, sekoitetaan yhteen, jolla selkä woidellaan, ja sisälle ihoon hiwutetaan.

Eli annetaan sisälle palonwiinasa, Hjerneriä 1 jumfru, eli Kynsilaukkaa, pirunpaskaa, kruutia ja tulikiweä.

Kuin Wasikka on letty ja wääntää päätään kaniin; niin sido hirwen suoni kaulan ympäri.

N:o 56.

Hiki- tautiin, eli kuin luultaan Maran eli painajaisen ajawan yöllä Eläintä.

Merkki siihen on: Eläin tulee, erinomattain, yöllä niin märjäxi nawetasa, että hiki tippuu karwan päistä, eli jos kädellä pyhitään, kastelee sen.

Tätä wastaan keitetään kannen alla oluesa eli saydisa yxi ruoho Alchemilla, pääskysen pesä, tammen eli haawan lehdet ja annetaan naudan juoda. Putken juurta, suolain kanssa annetaan wiinasa.

N:o 57.

Jos perä-suoli on ulostunkennut.

Keitä lanka wihti wanhasa oluesa, ja sido lämminnä päälle ja sowita sormilla sialleen. Tuomenmarjäin mehulla woidella, saatta suolen sisälle wetäymään.

Eli keitä hongan kaarmuja ja lepän kuoria hienoxi raspatut, maidosa ja haudo sillä.

N:o 58.

Liika, kalwo, kynsi eli häiwä Eläimen Silmäsä.

Ota kewäillä mateen maxa, ripusta aurinkoon, niin siitä tippuu raswa, woitele sillä aamuin ja illoin, sulgalla silmää, niin se kuluttaa häiwän. — — Jos tahdot panna toisen werran suoloja sekaan, niin se on sen wäkewämpi — ongi-lieron eli matoin öljy tekee saman.

N:o 59. Katso N:o 123, 22, 26.

Ettei paarmat, sääsket, hyteet, munkkilaiset ja kärwäiset kesällä Eläimiä purio ja imiö.

Pyhi heitä yleensä Traanilla eli meren ajolla eli malilla, eli pumpun ja agurkan lehdillä, eli warsan polwen ruoholla, (persicaria), eli hienotetuilla Lawermarjoilla Traanin kanssa — niin ne saa rauhan.

N:o 60. Katso N:o 9.

Eläimelle, joka on märehtimätä.

Se tulee pahasta kondusta: mutta leikkaa sitä korwaan ja hiero kieltä suoloilla: eli, hiwuta kurkkulakea suolalla ja wiinetikalla; niin se saa ruoka lystin.

Jos yxi Nauta ei tahdo syödä taudin tähden, niin sekoita rukiin kliitä haliaan weteen ja anna sen syödä ja juoda.

Märet-kino toiselta Lehmältä, suuhun pantu pian wälistä auttaa.

N:o 61. Katzo N:o 23, 48.

Kuinka Lypsy-Lehmät pitää oikein holhottaman.

Ne pitää usein päiwäsä ruokittaman — ja juotettaman — — Wesi lisää maitoa — sen kirkaampata sen parempi. — Jää-kylmä wesi tukkii maito suon t: mutta aiwan lämmin ei ole myös hywä; kesä pensiä wesi juomari on paras.

Että sen paremmin maito-suonet aukenisit ja Lehmä heruisi, niin keitä heinän piitä wedesä, liwerstikun juuren ja ruohon kanßa, sänkoolia, anixia, kuminoita, surwotuita lawermarjoja, pimpinella, kyrweliä, polttiaisia, nauriin-naattoja, kaalin-lehtiä, ja muita maitoa kartuttawia yrtejä ja sekoita samaan juomaan, tämä wäki-mehu muutamina päiwinä, niin Lehmä heruu maidolleen.

Yxi hywin katottu Lehmä antaa Ruottisa 4 ja 5 kannua päiwäsä, Skånisa enemmän, Hollandisa 8 ja 10 kannua ja Sweitsisä 18 kannua.

Kohta jälkeen poikimisen pitää Lehmän saaman hywiä nurmia, ja että ei hän suutausi kuiwiin Heiniin, pitää hänen joka päiwä saada silppua eli haudetta heinistä ja olista; sillä kuin oljet leikataan silpuxi ja lioitetaan ja keitetään lämpymäs wedesä wähän suolan kanßa, niin se syö paljon terweimmin.

Ruumenista Haudet, ei kelpaa, se tukkii suolet, ja kuiwaa Lehmän ja tukki maito-suonet. Rukiin-oljet owat paremmat Lypsylehmille kuin kauran oljet; sillä kauran-oljet kuiwaawat maidon, kohottawat hampaat irralle; mutta lampaille on kauran-oljet terwelliset.

Utareet owat niinkuin lähteen silmät, jota enemmän sinne wettä juoxee, sitä enemmän se ulos laskee; sentähden pidäis Lehmä 3:sti päiwäsä lypsettämän, ettei maito ennättäis paatua utareihin. Kuin Lehmää lypsetään, niin sen pitää tapahtuman tasan, riskisti, ja hywin tyynni lypsettämän.

Karjalle pitäis aina mieli hywäxi annettaman suoloja; sillä suola pitää Lehmän hywällä karwalla ja lisää maitoa. Yxi leiwiskä Maito=lehmälle wuodesa ei ole liijaxi, kyllä se sen runsaasti maxaa. — Taputella ja suloisella äänellä puhtella usein Lehmiä, tekee heitä iloisemmaxi ja auttaa paljon menestyxeen. — — —

N:o 62. Katzo N:o 47.

Mitä Lehmille on hyödyllisin antaa, poikimisen jälkeen.

Kuin Lehmä on Wasikan poikinut, anna hänelle ensi kerralla syödä rukiista leipää, suoloja, maltaita, kynsilaukkaa ja tulikiwiä. Siitä tarttuwat hampaat lujemmaxi, woima wahwistetaan, maito lisäyy, ja Lehmä paranee pikemmin Härille.

N:o 63.

Että estää tauteja Lampaista.

Lammasten ei pidä talwella useimmin saada juoda kuin joka toinen päiwä: jos ne useimmin juotetaan, saawat taudin ja kuoleman.

Niitten tauteja estetään N:o 40.

Eli: Ota karheexi jauhetuita Ohria, kuiwia Maalin=knuppia, hampun=luita, surwotuita lawermarjoja ja suolaa, jotain

kumpiakin ja anna Lampaille siitä, syrllä sisälle otettua Mikkelin ja Marian päiwän wälillä 3 ilta joka wiikko; ja älä anna heidän niin pian saada juoda sen päälle. Tämä on myös hywä wesi-tautiin, ja muihin ryhtyneihin wikoihin. Katso N:o 24.

Wielä hywä puoskaro Lampaille.

Anna niille surwotuita katajamarjoja suolan kanßa ynnä kaurain, on myös hywä.

Eli: anna heille kataja wettä wähän malin ja suolain kanßa, on myös hywä terweellinen juoma, hywästä waikutuksesta.

NB. Anna Lampaille usein kyllä suoloja ja malia nuollareen, niin owat ne warjeldut taudista ja ne sairaatkin kostuwat.

N:o 64.

Lammasten umpi-tautiin.

Lampaalle annetaan 2 eli 3 lusikallista tuoresta jästiä lämpymäsä oluesa: — — Eli: puoli luodia hywin surwottua tulikiweä kullekkin, rieskasa.

Eli: kullekkin ¼ osa luodia surwottua spitsglasia (Antimonium crudum) kauran jauhoen ja kusen kanßa taikinari sotkettu ja sisälle annettu.

Eli: Keitä koiwun lehtiä kourallisen humalain kanßa: autta kuin siitä kortteli juotetaan.

N:o 65. Katso N:o 25.

Että tietä jos Lampaat owat kaikki terweet.

Keitä malia (koiruohoa) kotwan aikaa wedesä, ja kuin liemi on jähtynyt, anna siitä

Lammasten juoda, se Lammas joka ei tahdo juoda pitää lahdixi, mutta muut Elo-lampaixi säästettämän.

Muutamat ottawat haawan kuorta ja keittäwät sitä 2 eli 3 tiimaa. Sitten antawat he sitä keittoa Lampaille, kuin ne on olleet 2 eli 3 päiwää sisällä.

Toiset jälle koettelewat tällä tapaa: he keittäwät haawan kuorta, malia ja lepän kuorta, ja andawat kekrinä Lammasten juoda, josta ne sairaat maahan waipuwat ja tulewat herwottomaxi, ja eiwät elä talwen yli; mutta ne terweet puhdistawat ainoastans wähä itsiänsä tältä juomalta, ja kelpawat Elo-lampaixi ——— Mutta muut tunnustelewat heitä, tarttuen heitä selkään ja koettelewat jos nahka istuu lujasa, niin ne owat terweet; mutta jos se on kohona ja luikas, niin owat ne sairaat.

N:o 66.

Että pitää Lampaita hywäs terweydes.

Niin pian kuin ne on Karihtoinet, anna syödä suolaa ja lawermarjoja, josta ne tulewat lihawaxi, terweexi ja lypsäwät hywin. Mutta syxystä tiinexi tultua älä enää anna, ettei ne keskosia loisi.

N:o 67.

Lammasten kapiin.

Ensin willat keritään kapisesta Lampaasta, ja muista salwataan; pese sitten iho suola wedellä eli Ihmisen wedellä, josa kuumetut tiilikiwet owat kastetun 3:es osan kuiwattua. — Katso N:o 38.

N:o 67.

Pyörä- eli pää-tautiin Lampaille.

Pyörälle tulewat Lampaat enimmästi umpitaudista, joka autetaan wattan rikkowaisten kautta. Katzo N:o 64.

Ota Antimonium crudum ¼ osa luodi kutain Lammasta kohden, joka surwotaan ja sotketaan taikinaxi kauran jauhoisa, jotain Ihmisen wettä sekaan ja niin sisälle annetaan.—Eli suonta lyödään silmäin alle eli häntään, eli leikataan korwia, ja hienottua meiramia kynällä sieramiin puhalletaan.

Jos Lammas pyörii ympäriinsä ja kaatuu, niin ota Terästä ja tulita, kasta se olueen johonka wiskaa 3 suola raesta, auttaa, sisälle annettua. Jos pää pöhettyy, paranee se, muutoin tapa pois.

Nori juohista leuwan alle ja niskaan jota usein siirrellään, että wesi juoxee, auttaa toisinaan.

N:o 69.

Kuin Lammasten suu ja huulet on ruwilla ja kipiät.

Kuin ruostesta sataa ja Lampaat syöwät sitä ruohoa, tule niitten suu kipiäxi. Ota isoppia ja suoloja, kumpain yhden werran, surwo, sekoita, hiwuta suuta ja huulia, lakia ja kurkkua. Wiruta sitten etikalla ja woitele wihdoin terwalla ja talilla yhteen sulattuna. Eli 1 luodi Spanskgröna ja 2 luodia wanhaa ihraa, yhteen sulaa.

N:o 70.

Sappi-tautiin

Sisälle annetaan ihmisen kusta — — Tahi: kuoleman kouran (Samakon-hiiren porras) ruohoa, poltettua jauhoixi, tammen jäkälätä ja lepän lehtiä kuiwatuita uunisa, ja sitten pulweriri surwottu, sekoitettu noella ja suolalla, annetan hywällä hyödytyxellä Lampaille sappi-tautiin.

N:o 71.

Lammasten haawoin, Sudelta, Koiralta, Sialta eli muulta Pedolta.

Keitä nuoren pihlajan kuoria oluesa, jolla haawa pestään. Eli wanhaa härskiä woita sulata kusen kanßa haawaan ja päälle sido. Eli woitele katajan öljyllä — parantaa.

N:o 72.

Että estää Sikain tautia.

Ota joka Sialle ½ qwintiiniä aiwastus-juurta (Prustrot), 1 qwintiini lawermarjoja, ½ qwintiiniä tulikiweä ja saman werran krassin sieminiä, ja myös saman werta Saxan-saipuata (Benedisk twål), tämä surwotaan ja hienotetaan ja sisälle annetaan maidon kanßa — — on kaikille Sioille hywä, paihti tiineille. —

Eli toisin:

Ota tulikiweä, lawermarjoja ja alunata, yhtä werran kumpiain, ja jotain nokia takoista, (totoista), pane pussiin heidän jokapäiwäiseen juomaansa, kaxi kertaa wuodesa uudistettu, warjelee heitä taudista.

N:o 73.

Jos Siat taudista paljon kuolewat.

Awaa suoni kärsään hammasten päälle, Hewoisten suoni raudalla. Tämä suoni ei näy, mutta sywälle pistäin, tule weri ulos ja Sika paranee.

Orsteen Sikain ruokaan warjelee heitä.

Eli: Ota juoxutettu maito, Lehmän eli härjän lokaa, ja wähä aiwastus juurta, sekoita, ja kaada Sian kurkkuun.

Eli: Ota liwerstikkua, aalannin juurta ja åmmån kengän eli karraborrin juuria (stora karborre rötter) pane sitä Sian purtiloon jokapäiwäiseen juomaan, sekä ennen että jälkeen taudin — sanoo *Colerus*.

Eli: Jos Siat syöwät kraapuja, niin tulewat ne terweexi, kaikenlaisista taudeista — —

Eli: kaada lipiä poroa Sian purtiloon ja puhdasta wettä päälle ja anna heidän juoda kerran eli kahdesti.

Eli: Ota laingin werta kruutia, jotain saxan soopaa ja enämmin lawermarjoja, keitä ne kusesa suuresa kruukusa: Anna Sioille joka aamu lusikallinen heidän juomansa sekaan, niin potiwaiset paranewat ja sairaat, terweet ei tule tauteihin.

N:o 74. Katzo N:o 6.

Kryyni-Sioille.

Kaaputa wähä Tulikiweä ja Alunata, astiaan; pane siihen tygö Såfwenbomin warsia, keitä, ja kaada Sika-purtiloon juoman sekaan, tee se 4 eli 5 tertaa.

Eli anna heille Soopan wahtua juoda ja hämmennä tammisella kekäleellä heidän ruokaansa, ennen kuin se syödä annetaan.

N:o 75.

Kanain kieli sampaan. (Pippen på Höns).

Walkia kalwo kaswaa Kanain kielen nenään, se wedetään pois kynnellä, ja kieli kynsilaukan mehulla ja tuhalla hierotaan. — — — Sitten sulalla pistetään molempiin sieramiin, josta Kana pääse hengittämään. Anna sitte hänelle wähä woita, surwotun pippurin kanßa syödä, ja woitele nokka kynsilaukka wedellä, eli wedellä josa rusennettu kynsilaukka on liionnut.

N:o 76. Katzo N:o 61.

Eläimiä ruokkia Silpulla.

Kuin Eläinten kontua on wähä, niin tehdään Lehmille tällainen sirppu: Ota silputuita oikia, ja sekoita kaikenlaisia ruumenia siihen ja anna seisoa liosa. Kuins siitä tahdot antaa Lehmälle, niin sekoita siihen mäskiä (rapaa) kliitä ja jauho höystä wettä, ja anna haloisna eteen syötää. — — Sillä säästetään heiniä, ja Lehmät lypsäwät paremmin. Talwella annetaan Lehmälle kari ämpäriä—kesällä illalla yri kotia tullesa; niin se kutzumata tulee kotia ja lypsää kahta werta enämmän.

N:o 77. Katzo N:o 7.

Wasikoista waarinotettawa.

Wasikat ei pidä ikäin sowitettaman Lammasten eli Sikain kanßa yhdesä seisomaan; sillä siitä he saawat taudin, täitä, ja ryytywät eikä menesty.

N:o 78.

N:o 78.

Että tietää, jos Lehmä on tiines eli Wasikoisa.

Kuin se on nykyisin lypsetty, päästä pisar maitoa kylmään weteen. Jos se ulos hajoa, niin on Lehmä Wasikan kanssa; mutta jos maite tippu pysyy koosa, niin ei se ole tiines.

N:o 79.

Sikoja elättä yli talwen.

Lepän lehtiä kootaan ja kuiwataan warjosa, keitetään ja taikka yxin eli kliin kanssa sekoitetaan, ja annetaan näille Irujamille, jotka siitä hywin menestywät; hywäxi säästöxi jauholaarisa — lepän lehdillä on elättäwä woima ja takistuwat keittäessä kuin liima, sormiin tarttujen. Petut eli petäjän kuoret, kuiwatut ja surwotut, samoin wehka on hywin elättäwä Sikain ruoka, kuin ne jauhotaan ja rankkiin sekoitetaan, nauriin nattain kanssa. Sika järsi mäntyisiä eli petäjä puita talwella.

N:o 80.

Pihlajan hyödytyxestä Eläimille.

Pihlajan marjoja syö Kanat mielellään. Pihlaja kuorten, lehtein ja warpujen wesi, silputtuin olkein kanssa, on Hewoisille ja Lehmille hywä ruoka, josta he pian lihowat.

N:o 81. Katzo N:o 35.

Hewoisia helposti ruokkia yli Talwen.

Jos tynneri kauran karheita jauhoja sekotetaan karhiaxi jauhettujen Ruis jauhoen kanssa, leiwotaan siitä 480 kyrsää eli leipää, josta kaxi

annetaan päiwäsä Hewoiselle, jotka räkkää 240 päiwää, kuin muutoin sen ajan sisälle menis, kuin Hewoiselle päiwäs annetaan yxi tuoppi kauroja 6 tynnyriä 24 kappaa. — Ja ettei perhe taida petosta tehdä sekoitetaan taikinaan suoloja ja trankkia.

Kuiwata kuusen hakoja ja jauhaa jauhoxi, ja sillä syöttää — pitää Hewoisen hengisä ja lihottaa.

Polttiaisen siemenet kootut, ja kourallinen päiwäsä annettu, on Hewoisen terweydexi ja menestyxexi.

Haawan lehdet riipoitut ja Hewoisille syötetyt owat aiwan terweelliset ja syödä hywän makuiset. Yxi tynneri haawan lehtiä, on kolme leiwiskän nurmen weronen.

N:o 82.

Parantaa Willi-koiria, ja warjella siitä.

Otetaan woita ja siihen sotketaan kuminoita niin sakiaxi kuin ikään taitaan, ja annetaan Koiralle syödä — — auttaa — — ja on koettu.

N:o 83.

Hewoisten pää-tautiin. Katzo N:o 2, 3.

Anna syödä hampun-siemeniä, kuusen hakojen ja ohrain kanßa.

N:o 84.

Satulain löyttämisen haawaan.

Polta herneitä jauhoxi pannusa, sekoita suutarin piin kanßa ja pane haawaan. — Eli pese saipualla ja palowiinalla. Eli hiuta warsan polwen ruoholla (persicaria).

N:o 85.

Hewoisen ähky-tautiin.

Natasta Hewoinen hywin lämpymäxi — anna toisia heiniä eli appeita, ja anna hänelle sitten kourallinen kissan-paskaa hienottua ja sekoittetu'a haliaan oluehen. Pidä händä sitten pois 4 eli 5 tiimaa syömästä. Puolen wuorokauden sisällä on Hewoinen tällä parattu, ehkä se on ollut kowisa ähwyn pinteisä.

N:o 86. Katzo N:o 3.

Hewoisen kurkku-tautiin (Qwarckan).

Anna hampun-siemeniä, monta päiwää perätyxin.

Traania hylkeen (merenajoa) leiwäsä annettu Hewoisille ylistetään muutamilta.

Kaattein juuria jywisä, syxyllä.

N:o 87. Katzo N:o 32, 11.

Hewoisten Umpi-tautiin.

Surwo punasta lakkaa jauhoixi ja anna Hewoiselle yxi lusikallinen haliasa oluesa.

N:o 88. Katzo N:o 18, 29, 81.

Hewoisia wahwistawa ja hywäs lihasa pitäwä ruoka.

Haawan kuoria, mahlan aikana, kuin kuori lähtee eli huokiasti nuljahtaa, otetaan, kuiwataan; mutta ei saawusa; surwotaan hienoxi, sekoitetaan jauhoin, ruumenten eli ohrain sekaan; saattaa Hewoiset pulskiaxi, lihoamaan ja ajaa ulos matoja.

N:o 89.

Jää naulalta, eli kengä naulalta, wioitettu Hewoinen kengittäisä.

Wedä ulos naula, ja tipuhta muutama pisar terpentin öljyä reikään eli läpeen. Eli Ihmisen kusta ja talia eli wanhaa woita sulattua haawaan. Ei enää nilkuta, waan paranee pian.

N:o 90. Katzo N:o 41.

Lehmäin jalkain ajettuesza.

Surwo Fläderin (Ruusu-taudin kukan) lehtiä Sian ihraan, pane waattelle ja sido ympäri jalan. Hiero keitetyillä ohran olilla — haudo malilla ja liwerstikulla.

N:o 91. Katzo N:o 47, 62, 78.

Lehmää auttaa poikiesza eli wasikoidesa.

Keitä pellawan siemeniä, ja anna juoda. Eli pistä kurkkuun 6 eli 7 Sipulaa, niin se huokiasti poikii.

N:o 92. Katzo N:o 28, 29, 63, 66.

Eläimiä warjella Taudista ja Loukkauxista.

Woitele sarwen juuret eläwällä hopialla; eli kynsilaukalla. Ei myös tule Täihin.

Anna Eläimen joka aamu ½ korttelia kusta.

Kuin Eläimet on syömätä ja ei märehdi, wedä langalle 4 eli 5 Sipulia — ripusta kaulaan. Tätä tehdään joka päiwä; Eläimistä juoxee ulos kino, eli saawat he wetelämmän wattan, ja jällens paranewat.

N:o 93.

Lampaita, warjella Taudeista.

Anna niille wälistä eli aika takaa surwo-

tuita katajan marjoja sekoitettuna suoloilla, ja siihen wähä kauroja. — — Katajan keitetty wesi, suolaja sekaan, on terweellinen juoma.

Yxi nuoltawa laitettu sinisestä sawesta, wanutettu ja sekoitettu silli suolaweden kanssa ja malin ja pyörtänö ruohoin (Reenfane) nuppien kanssa, warjelee heitä monesta taudista.

Kauran oljet ja lepän lehdet warjelee heitä wesi-taudista. ——— Katso N:o 65, 66.

N:o 94. Katso N:o 72, 73.

Warjella Sikoja kryynisexi tulemasta.

Se on wissi, päälle luotettapa yxinkertainen konsti, että ainoastansa joka aamu tyhjetä heidän ruokaansa ihmisten yöllistä kusta, ja siihen sekoitta muutama kahmalo pihlajan marjoja — eli panna ruan sekaan sian kiweä. (**Lapis suillæ**).

N:o 95.

Kuin Siat paljon kuolewat sairaudesta.

Ota liwerstikkuja, aalannin juurta ja karraborin juuria, hakkaa ne hienoxi, ja pane jokapäiwäseen juomaan. On jalo warjellus ja parantawa lääkitys.

N:o 96.

Eläinden, Lehmäin Umpi-tautiin.

Yxi wanhaa kokenut Huonen haltia on löynnyt hylkeen traanin (lihawuuden) paraxi. Siitä annetaan Eläimelle, Hewoiselle eli Naudalle, kanan munan werta, joka kädellä kurkkuun tukitaan. Mutta Traanin pitää olla

tuoreeen ja ei härskin. Tämä on tehnyt hywän waikutuxen kaikenlaisesa umpi-taudisa.
Dagl. Allehanda N:o 107, År 1784.

N:o 97.

Yxi oiwa pää-wälikappale warjella Lehmiä, Wasikoita, nuoria Nautoita, Sikoja Hewoisia ja Lampaita Taudista ja Loukkauxesta — *Herm. Hastilla.*

Neljä wuorokautta ennen kuin Hewoiset ja Eläimet ulos päästetään annetaan heille 1 luodi Theriakia aamuin ja illoin — hambat ja kieli hiwutetaan sillä ja sormella kurkkuun pakataan; samoin syxyllä sisälle ottaisa — —

Kuin Eläin hawaitaan sairaaxi, leikataan sen korwaan ja häntään, että weri hywin juoxee — ja Theriakkia annetaan 3 eli 4 eli useimmin päiwäsä, sixi kuin se paranee. — —

Jos tauti ajoisexi lyöpi, niin ei sitä awata, waan kypsetään tällä salwalla:

Ota 3 naulaa ihraa eli wanhaa woita.
3 naulaa Terwaa.
3 naulaa kuusen pihkaa.
2 naulaa Rukiin-jauhoja.
4 luodia pulvis Bezoardicus simplex —

Keitä hywin yhteen, ja sen jähtyestä 8 munaa sekaan pyhi riewulle, sido päälle — mutta aamuin ja illoin. —

Kuin kupula on pehmennyt awaa weihtellä — anna märjän hywin ulos juosta, pane sama woide päälle.

Jos ei tätä salwua ole saatawilla, sotke Theriakia ihraan eli woihin, lämminnä päälle sido.

Loukkaus eli ampu-tautiin, annetaan 8 kertaa päiwäsä joka toinen tiima, kuumas juomasa pulvis bezoardicus simplex — ja edellistä plaastaria päälle pannaan.

N:o 88.

Lammasten pää-tauti ja kuolema, usein paarmoista ja kuhmista, jotka pakkaa sieraimista aiwoa kohden.

Hr. Archiateri *Linnæus*, Skånin reisulla pag.128 näki Lampaita, jotka käwi kaheilla päin, sairasna päästä, ja kuolit, awatesa löyttiin parmoja pää ranisa.

Wallisnerius on ne ensin hawainnut Italiasa. *Reamur* on ne maalannut hänen kirjasaan, *de Insectis* Tom. IV. Tab. 35. — *Linnæus*, Fauna Svec. 1026, 1027, kutsu ne *Oestrus*. Ne on parman sikiöitä, sieramiin tungenneet. Kuin Lappi ajaa talwella kowasti poroansa että se aiwastaa, niin pernahtaa niitä matoja koko kahmalollinen lumelle eli hangelle. Niistä kuolee porotkin. Suola-wettä priiskotetaan sieramiin, eli Tulikiweä nuuskuri — ihosa nahan alla kuin ne on, leikataan ne ulos, ja paikka hierotaan suoloilla ja tulikiwellä.

N:o 99. Katzo N:o 110.

Eläinten Ruttoon ja Loukkaus Tautiin.

Baron *Reuterholmi* sanoo, että Archiateri *Linnæus* (katzo sen Skånin Reisua eli Matkakirja pag. 456) on Eläinten Taudin rutosta ja loukkauxesta estänyt ja parantanut Fläskillä, etikalla ja malilla sekoitettuna ja annettuna Lehmille, kohta sairaaxi tullesa.

N:o 100.

Eläinten ja Wasikkain ulko-tautiin.

Yxi kortteli samasta Lehmästä lypsetään, keitetään Toukan jauhojen kanßa seinistä, ja sißälle annetaan: — Eli punasta kliitua sisälle annetaan.

N:o 101.

Lammasten köhään eli yskään.

Lakritsia pannaan leipään ja annetaan syödä, eli Lawermarjoja.

N:o 102. Katzo N:o 10.

Lammasten wesi-tautiin.

Suolaa wedesä annetaan juoda aina syrystä. Lämmintä juomaa ei pidä ikään annettaman Lampaille, se on suurexi wahingoxi.

N:o 103.

Kuin ei yxi Hewoinen taida wettääns heittää.

Wie händä hetkexi seisomaan Lammas karsinaan. Se höyry tungee hänen ruumiiseensa ja auttaa händä kuselle.

N:o 104. Katzo N:o 45, 53.

Eläinten puna-tautiin ja wetelään wattaan.

Tämä on yxi jalo ja hywäxi koeteltu wälikappale Eläinten watturiin ja puna-tautiin, joka ei ikään petä. Täysi raawalle otetaan 2 lusikallista, yhdelle nuorelle Naudalle yxi, ja Wasikalle ½ Terpentiinin-öljyä, ja kaataan sen sairaan Eläimen sisään; paras on taudin alusa.

N:o 105.

Lehmiä saada härille eli Sonnia ottamaan.

Lehmälle annetaan jästiä, eli lohen purstoa, eli sonnin Wasika mako, eli ampiais pesää — eli wähä Spanian kärwäisiä.

N:o 106. Katzo N:o 25, 65.

Merkit Lammasten Tautiin.

Ne wissimmät merkit Lammasten tautein otetaan silmistä: Jos ne owat wikkelät, silmä muna eli walkonen, sinisen walkia, puhtailla hienoilla suonilla, niin on Lammas terwes. Mutta jos suonet walkosen päällä silmäsä owat suuret ja walppaan punaiset, niin sanowat taitawat Lammas-paimenet, sen olewan merkin keuhko ja maxa tauteihin. Pöhöttynyt pää, kalweet juoxewat silmät, paljon raattaa silmisä, walkiat huulet, pöhöttynyt rippuwa maha, on merkki wesi-tautiin. Punaset silmät, wesikelloja kielillä owat merkki poltet-tautiin ja pään-kiwuun—Jos pieniä punaisia pilkkuja nöpylöitä on Lanteilla ja reiden puolesa, niin Lampailla on Rupuli eli Rokot.————

N:o 107.

Neuwoja ja parannuxia Lammasten Tauteihin.

Suolaa nuolla Lampailta, ruuhisa, huhmareisa ja pölkyisä on heidän terweydensä.

Maalin nupit, ihra, suola, nisun eli kauran jauhon klii wähän terwan kanssa sotkettu, maistu heille hywin, ja pitää heitä terwesnä.

Kuin Lampaat tulewat watturixi, eli saawat wetelän loan, paratan ne Raponticumilta Apteekista kaxi luodia kullekkin, eli tuliruohon (Hewon hiiran) siemenet samoin.

Lammasteen Yskä, paratan yhellä hywällä lusikallisella lientä keitetty malista ja katajan marjoista ell katajan warwuista ja suolaa sekaan, joka uuhen kurkkuun kaataan.

Lammasten rupuli, rokko eli Tuhkuri paratan, kuin annetaan Antimonium crudum, saltpietaria sama werta ja tulikiweä (Rikkiä) puolixi, josta annetaan 1 luodi kullekkin taikina palleisa, jotka tukitaan heidän kurkkuunsa.

Wesi-tautia wasten ruukataan paljon suoloja ja wähä wettä keitetty kataja pensasten päälle, ja yxi nori kurkun alle punotusta langasta eli jouhista, niin että wesi kuin laskeuupi päähän kumartaisa ja syödesä, täsä ulos nuuruisi.

Jos Karihta eli Lammas on kipiä huulista eli suusta, niin woidellaan se suolaamattomalla woilla, Tulikiwellä ja Alunalla, ja annetaan Emälle eli uuhelle sisälle Antimonium crudum yxi luodi, kaxi päiwää perästyxin.

Kalwo eli häiwä, kynsi eli liika silmästä ajetaan pois sokurilla ja $\frac{1}{4}$ osa walaskalan suomusta joka saadaan Apteekista, joka puhalletaan kynän kautta silmään, sixi kuin kalwo kuluu ja woidellaan sulalla seurawaista Silmi-wettä: kaxi munaa keitetään kowaxi, walkonen eroitetaan kalwosta hakataan hywin hienoxi, ja sekoitetaan 3:men hienoxi surwotun ja sihdatun neglikan kanssa, kumpaakin munaa kohden, ja walkiata Wiktriolia (silmä-sokuria) pähkinän werta;

jauhoixi, jonga yli sitten pannaan yxi talrikki kuin se on koottu yhteen palliin, ja annetaan seisoa niin hywä tiima: sitten räßätään mehu ulos liinan läpi, ja pannaan tallelle tarpeexi klasiin — Sakka eli rahka kuiwataan ja hienoxi jauhoxi surwotaan, ja kuin tarwitaan, silmään puhalletaan — — Tämä on yxi werratoin silmä-wesi kaikkiin silmä wammoin Ihmisille ja eläimille.

N:o 108.

Lehmistä, ja niitten taudeista.

Kuin Lehmän hampaat liikkuwat ja lensuwat trankista hiwutetaan hampaat jauholla, joka on tehty alunasta, suoloista ja inkiwääristä, jolla ikeneet talwella hiutetaan kerta eli kahdesti wiikosa, ilman laimin lyömistä, waikka ei he ikään saisi hapanta.

Lehmän ikä nähdään sarwista. Kolmanna wuonna alkaa ensimmäinen rinki näkymään, ja sitten joka wuosi uusi tulee.

Jos Lehmä on saanut sen pahan tawan että ihmiä ittiänsä, eli sen Wasikka imee, niin pannaan päähinen (kriimu) kuusen teräwistä oxista, eli raudasta, kuonolle, joka pistää utareita; sixi kuin hän unhohtaa sen tawan.

Lehmäin kuiwuuteen satakerrasa, annetaan hienoxi jauhettua kiwi yrttiä (polypodium vulgare, Stensöta, *Linnæi Fl. Svec.* 944). Eli jauhettua Sinappia, Tranin öljyä, palowiinaa yxi kortteli yhteen sekoitettuna; josta annetaan Lehmälle kaxi jumfuria, ja wirutetaan perästä yxi jumfrulla puhdasta palowiinaa. — — —

Jos hän on Ummella, pannaan siihen hywä sinkerpori krööm Wiktrilliä, eli mustaa (kupar-röökiä). Tämä annetaan Eläimille kuin ne lettywät ja tulewat lennoriin, wapisewat, ja eiwät märehdi, ja ruoka lysti on poisa; jotka on merkit tautiin.

Lehmä ummesa olles pistetään yri aluna palanen kahden pähkinän kokonen perä-suoleen — ja ei petä.

Ajettuneihin Rauhaisiin kurkunalla, otetaan malia (absinthium), pujoa (artemisia) ja kamillin kukkia, yhen werran kumpiain, ja keitetään juomasa; nämät ruohot sidotan kaulan ympäri waatteeseen ja sidotaan kiinni sarwiin. Kahdesti päiwäsä uudesta lämmitetään, jos sitä aikanaan ruukataan, niin se paranee, mutta jos wiiwytään puhkee se reikiin, ja on kauwan auki.

Jos Eläimet rykiwät eli owat Yskäiset, annetaan niille malia ja kataja wettä ja wähä suoloja sekaan.

Sappi-tautiin eli kelta-tautiin annetaan niille Finis eli Saxan saipuata (venedisk twål) wedesä sulattu, juoda kerran päiwäsä, kolme päiwää.

Kipeille nahattomille nännille eli nisille bruukataan yri woidet suolattomasta woista, Tulikiwestä ja Alunasta. Elikkä: palowiinaa, Etikkata ja pukin talia yhteen sulataan.

Ulkonaisiin haawoin ruukataan yri woidet kusesta, keitetty jotain sakiari suolan ja ihran kanssa hywin yhteen sekoitettu kuin Mätä-Kuu lähestyy, plaa Lehmät tulla kuiwari

turwasta, silmät juorewat, joka on merkki kuumuuteen ruumiisa, silloin annetaan isolle Rahwaalle lusikallinen terwaa ja kourallinen malia ja suoloja.

Härkäin riukku tauti, parataan liha laukalla (suola wedellä) keitetty, ja wahto pois otettu, yri kortteli päiwäsä; elikkä nokia ja palowiina.

Puna-tauti parataan yhellä lusikallisella Terpentin öljyä 1, 2 eli 3 kertaa päiwäsä — — ei ikään petä.

N:o 109. Katzo N:o 72, 73, 94, 95, 97.

Sikain Tautiin.

Kuiwina kesinä, ja kuin ei he saa juoda, tuleene loukista ja peräpuolesta herwottomari, ettei ne tahdo seisaalla pysyä. Ne parataan silloin seuraawaisella pulwerilla. Saltpietaria 1 luodi, Orsten 1 luodi, Camphertiä ½ qwintiniä, Antimonium crudum ½ luodia, eli sen siaan Tulikiweä, hienonnetaan, ja annetaan puoli satzia, kullekkin taikina palleisa, päiwäsä; ja annetaan Trankkia eli piimää, sinukkata juoda wälistä.

Kryyni Siat tutaan, että ne on ajettuneet molemmin puolin kaulaa, ja korwat rippuwat: ne parataan, jos niille annetaan 3 lawermarjaa 3 päiwää perätyrin, jauhona; jos ei se kohta auta, annetaan uudesta — Antimonium crudum tekee myös sen saman.

Sian kalwosta, joka peittää rinnat sisällä (pleura) ja wälikalwosta keuhkojen alla (Diaphragma) saadaan puu lyhtyin peitet, jotka on niin kirkkaat kuin klasi.

N:o 110. Katso N:o 99.

Karjan Ruttoon eli Eläinden Loukkaus tautiin.

Warjella Eläimitä tästä taudista (præfervativ). ½ naulaa Luttramatointa Saltpietaria, 2 eli 3 luodia Salmiakkia ja 1 luodi Camphertia, surwotaan jauhoxi, josta annetaan joka Eläimelle sinkerporin täysi 2, 4 eli 6 kertaa wiikosa.

Kewäillä ja kesällä annetaan myös wälistä Eläinden juoda yhtä wetä, keitettyä kusiais pesistä eläwäin kusiaisten kanssa kiehunutta, suolan eli suolaweden kanssa sekoitettu; sillä ynnä sen wahwistawan pihkan kanssa sisällänsä pitää tämä yhen höyryäwän, wahwistawan ja janoa sammuttawan happoimuden. Jos nuoria tuoreita kuusen kaswanneita siihen tygö pannaan, on se sen woimallisempi — katajan hakoja ja hiestanan warsia ja lehtiä, hakata, keittää — juottaa, on sangen hywä.

Kolme eli neljä lusikallista terwan päällä seisowata wettä, muulla wedellä sekoitettu, kaataan Lehmän kurkkuun. Eli ½ korttelia Terwaa kiehautta ylös ½ tuopii wettä sen jähdyttyä, tätä wettä paljaaltaan kallistaa 2:sti wiikosa eli useimmin Lehmän kurkkuun. — Nämät happoimellansa parantawat ja wahwistawat Eläinten sisällyxet, weren ja ruumiin.

Tämän Taudin liikkuesa liiki senonsa, kaataan Eläimiin Etikkata, pontakkia eli palowiinaa, malin kanssa kusiais pesä ja kuusen hako weden kanssa, on wirwottawa ja tarttumista läkähyttäwä.

Mutta puumöljyä antaa, ei ole hywä neuwo. Eikä myös wattan rikkowia edellä — se on wahingollinen mutta jälistä päin — ja awata suonta Touko-Kuusa lihawiin ja werisiin — joka on Hewoiset warjellut waikka ne on toisten kanßa ulkona käyneet. —

Mutta että taudin alla suonta awata, on peräti wahingollinen ja kiiruhtaa kuolemata.

Merkit Tautiin. Wälistä ei hawaita Ajettumista ja silloin ne taitaa kapertyä yhes wuorokaudes eli 10 tiiman sisällä — ja silloin määrehtiminen lakkaa, silmät on kahallaan ei liiku waan mulkailewat, korwat kuumat ja rippuwat, ruumis wärisee ja wapajaa, werta tippuu sieramista, ja werinen ilkiän hajunen kuola eli kino käy suusta, ajettuneet näistä paikoin.

Kuin joku Eläin, näitten merkkein jälkeen on sairas, niin kohta bruukataan tämä lääkitys: Rec. 1 naula Luttramatointa Saltpietaria, ½ osa naulaa Wilkun-walkun kukkia (Liljeconwallie blomster) ¼ osa naulaa Kamilli kukkia, 3 luodia Kamfärtiä ja 5 luodia Salmiakka, jauhori sekoitetaan; 1 sinkerporin täysi 2 eli 3 kerta päiwäsä annetaan hywällä hyödytyrellä.

Sixi toisexi ota: 5 osaa Saltpietaria, yhen osan Hirwen sarwen suolan kanßa (Hjorthorns-salt, Sal. C. C.) yhtä tasaisiin osiin sekoitettu, on wielä parempi.

Ynnä ensimmäisen pulwerin kanßa on hywä antaa sairaalle Eläimelle joka ilta 50 eli 60 pisarata Wenäjän öljyä, puolen sen werta Hjorthorni öljyn kanßa.

Takasta Rokea, illoilla on hywä antaa. Bjelkin Elixiri eli Hjernerin Testamenti

on löytty hywäxi ihmisille, jotka on Eläinden loukkauxesta tulleet kohdatuxi.

Ettei ne terwet Eläimet tulis saastutetuxi täldä taudilta, on waarin ottaminen:

1. Että se sairas Eläin yxin salwataan ja holhotaan.

2. Kuin joku tulee niistä paikoista josa tämä rutto liikkuu, ja joka sairaita Eläimiä kattoo, pitää sawuttaman ittensä Tulikiwellä, katajilla, katajan-marjoilla, kaikenlaisilla pihoilla, Terwalla ja pihkaisilla puilla, puikoilla ja riewuilla jotka on sulattuun tulikiween kastetut.

3. Sairasten sonta, heinät, ja raadot hywin syywään maahan kaiwettaman, ettei Terweet saa niitä haistella.

4. Nawetta sawutettaman — Eläimet sisällä pidettämän.

5. Eläimille annetaan joka päiwä suolasia silakoita; ja annetaan nuolla, sekoitusta Terwasta ja suoloista.

Turpa pyhitään surwotulla kynsilaukalla sekoitettu wetelällä pihkalla, Terwalla eli Terpentiinillä. Joka päiwä hiutetaan ne pitkin selkä ruotoa harjalla, ja suu hiwutetaan willasella riewulla suolalla päälle piroitettu.

Sairaita Eläimiä andoi Stud. Med. & Oecon. Herr *Erland Turseeni* (Kongl. Collegii Medici Berättelse om Boskaps-Sjukan i Östergöthland, tr. 1751 pag. 10)

Tällä tawalla huusata:

1. Suonta lyödään kaulaan yxi eli usiampi kerta, sixi kuin kuumuus on wähennyt.

2. Leikataan rinta lapaan nahkaan reikä ja auki pidetään.

3. Ota yxi naula Finis Saipuata, leikkaa hienoxi, sulaa 6 kannusa wettä, pane kourallinen saltpietaria, anna kiehua, sixi kuin kaikki on ylös sulanut, ja anna Eläimelle yxi tuoppi illoin ja aamuin, sixi kuin se wattan rikkoo ja ummelta päästää.

4. Wielä että liika tuumuus wähettäisiin, niin pannaan hywä hyppeellinen Saltpietaria jauho-juomaan joka haliari tehdään, ja kaataan muutamasti päiwäsä Eläimen kurkkuun, jos ei se mielellään juo.

5. Että kurkku, sieramet ja henki torwi, sitkiästä kinosta puhdistuis; niin awataan Eläimen suu 3:sti päiwäsä ja heitetään hienottua saltpietaria kitaan, ja lasketaan irralle, että se saa päristää ja räkää ulos perata.

6. Kuin Eläimen watta on kyllä auki, niin se wettäkin heittä, mutta jos ei se wettään laskee, niin Terpentin-öljyä annetaan ¼ osa korttelia, hywällä höydytyxellä.

7. Jos se wattan rikkominen jonga Eläin saa saipua juomasta N:o 3. seisahtais ja muuttuis ulko taudixi; niin se autetaan ½ korttelilla liin-öljyä, joka muutama kerta päiwäsä annetaan, ja jos ei loka sittengään tahtois tulla sakiaxi, niille annetaan ynnä liin-öljyn kanssa joka 6:des tiima, yxi palli tehty hienoxi surwotusta petäjän kuoresta, ohraisista jauhoista ja wedestä nyrkin kokonen. Muutoin ruukataan ainoastansa liin öljyä, joka täsä taudisa on höydyllinen.

Pohjan maalla kuin Ihmiset saawat loukkauxen eli Ruton-nuolen ihoonsa, joka on kuolettawainen, niin he teräwällä weitellä ensin hakkaawat kipiätä paikka; ja sitten kohta

tuores juusto, maolla maidosta juoxutettu päälle pannaan, johon se musta mato (furia infernalis) wetäyppi — ja Ihminen paranee. (Vid. *Diss. Miracula Insectorum*, *Upsaliæ*, præs. *Linnæo* 1752).

N:o 111.

Lammasten Kupuliin eli Kokko-tautiin.

1. Niin pian kuin yxi Lammas hawaitaan saastutetuxi, erotetaan se terweistä, paikalle, josa ei kylmän höngy käy, pestään haliasa wedesä, ja willat pois keritään.

2. Joka päiwä annetaan kerta eli useimmin lusikallinen flåder-moosia, hämmenetty ½ tuoppiin hywää olutta. Taudin wallalla ollesa on lusikallinen hunajata hywä.

3. Sairaalle Lampaalle annetaan joka päiwä haliata juomaa ruis eli kaura jauhoista — Isoppia keittää heidän juomaansa on wielä parempi.

N:o 112.

Hewoisten kapiin, Stud. *Turseen*iltä.

Kapi on tarttuwa. Hewoiset, jotka sillä owat saastutetut.

Suonta lyötetään kerta wiikosa, ja kahdesti wiikosa pestään Saltpietari keiton wedellä eli wäkewällä laakalla suolan eli saltpietarin jälkeen — mutta jos awoimia haawoja on, niin ei pidä haawat pestämän suola wedellä, waan pyhittämän liin-öljyllä.

2. Sotketaan yhteen rauta eli kiwi moorttelisa Tulikiweä 4 ½ luodia, Spetsglas (Antimonium crudum) 2 luodia, luttrattua Salt-

pietaria ½ luodia hienoxi, erittäin surwotaan — annetaan isolle Hewoiselle 1 ½ lusikallista joka toinen päiwä, appeihin jos hän sitä tahtoo syödä, eli hämmennetään se juomaan ja kaataan hänen kurkkuunsa sieranten kautta — mutta jos hän rupiaa hengittämään raskaasti tämän pulwerin jälkeen — ei tahdo syödä, niin annetaan hänelle neljä lusikallista liin-öljyä.

N:o 113.

Hewoisten Täi-tautiin.

Leikattua Tupakkia ja Kynsilaukkaa wäkewäsä juomasa keitetään ja pestään sillä.

N:o 114. Katzo N:o 28.

Hullut Willi Koirat.

Ei enää syö eikä juo; ei tunne omaa Isäntätänsä, juoxewat mettään willinä, kita auki, kuola juoxee suusta, häntä rippuu taka jalkain wälisä; haukkuwat harwoin, ja kähisewällä äänellä, käywät päälle kaikkein kuin he rookaawat, ja saattawat Taudin joka Eläimen päälle jota he purewat, ja niin he juoxewat 9 wuorokautta, ennen kuin he tuskalla kuolewat.

Tästä taudista luullaan taitawan Koiria warjella, jos heidän ruokaansa sekoitetaan Kanan paskaa, ja annetaan heidän syödä siitä wähä joka päiwä.

N:o 115.

Härkiä, Lehmiä ja muita Eläimiä ja Karjaa huusata ulos laskeisa ja muutoin, ettei niihin taudit tartu.

Kuin Eläimet kewäillä ulos lasketaan, on

tarpeellinen, että päiwää ennen annetaan pähkinän werta Karjan Theriakia aamulla leiwän kanßa, ja samana päiwänä kuin ne ulos ajetaan woileipää surwottuin Fänkooliin ja Tillin kanßa, se warjelee heitä kaikenlaisesta tarttumisesta ja myrkystä.

Mutta yhden hywän Karja-Muorin pitää myös usiasti iloilla antaman heidän nuolla suolaista kalaa, suolaa, kynsilaukkaa, ja muuta — mitä hänellä on, niinkuin Liwerstikkua — se awaa Lypsy Lehmäin maito suonet jalosti. Erinomattain neuwon minä häntä, että yhteen kluutuun eli pussiin sitoa kynsilaukkaa, suoloja, pirun-paskaa ja majawan-haustaa kaulaan rippumaan, niin se warjelee loukkauxesta ja lettymisestä.

Herneitä keitettynä annetaan wälistä syödä, niin ne lihowat pikaan ja saawat hywän karwan.

N:o 116.

Eläinten mahan ja suolten purcihin ja wääntcihin.

Tauti tutaan siitä, että he panewat maata, nousewat jälle pian, jalat wapisewat ja ei he syö. — Ota silloin Olutta, hämmennä siihen suoloja, hämmennä että wahtuaa, ota wahto pois, kaada kolme klasillista kurkkuun ja anna ynnä Eläimelle Theriakia.

N:o 117. Katzo N:o 36.

Eläinden Silmille.

Kuin Eläin mulkuilee ja nurin kääntää silmiään, niin puhalla suoloja silmiin.

N:o 118.

Kuin Eläin ei tahdo syödä, ja ei ole juuri roweisaan.

Kuin Elin ei ole Roweellinen, ota sen häntä kämmenten wäliin; jos se on pehmiä ja niinkuin näiwehtynyt, että sen taitaa ympärinsä kääriä, niin leikkaa weittellä, poikkipuolin häntää, puoli weihten hamaran sywältä; jota ei he tunne, sillä häntä on kuin puuttunut — pane siihen haawaan 9 ohran jywää, sido punaisella weralla eli silkillä, ja anna ohrat olla siinä 9 wuorokautta — awaa jälle — Jos Eläimillä tämä tauti on kauwan, tulewat sääret kipiäxi, laihtuwat ja lamaantuwat.

Eli: sekoita hienoja suoloja rukiin olkiin, hiero sillä häntää sixi kuin se lämpiää; Tee se muutamasti päiwäsä; niin weri tulee liikkeelle ja Eläin proxenee.

N:o 119. Katzo N:o 43.

Koska Härjät eli Lehmät werta tekewät.

Ei niitä pidä paljon ajaman; ettei maxa ja keuhko tulettuisi. Tämä tauti tulee laitumesta eli ruohoista: ja parataan näin:

Tormentillan juurta (puna juuri) eli Tuli-ruohon (Hewon hiiran juurta) hakkaa hienoxi, anna syödä.

Eli: Johannes öljyä (ol. hyperici) sulaa lämpymäs oluesa, anna muutamasti sisälle.

Eli: pari päiwän perästä kuin puna on näkynyt, niin leikkaa läskiä pitkiin ja hoikkiin kiiwuin ja sekoita kauroin eli leipään, ja anna sisälle, kuitengin ei ylön paljon; Eläin peitetään waatteilla.

N:o 120. Katzo N:o 33, 103.

Jos Eläin ei taida wettään heittää.

Anna juoda wettä josa persiljan juurta, krawun kiwejä ja lawermarjoja on keitetty.

Eli: ota hunajata, öljyä ja wiinaa, keitä, anna sisälle kolme aamua perätyxin — Eli pistä Traania kurkkuun.

Eli: ota härjän sappea, pane sisälle wähä suoloja, ja woitele sillä ympäri nawan.

N:o 121. Katzo N:o 54, 64, 96.

Eläinten Umpi-tautiin.

Tee yxi juotawa Finis Saipuasta yxi luodi, pähkinä puun juurta 2 qwint., Säfwepuuta (Sabina) 1½ qwint., keitä ne wiinasa eli oluesa — anna Eläimen juoda, ja kuljeta sitä wähä.

N:o 122.

Kuin Eläimillä on matoja suolisa.

Keitä yxi luodi Eläwätä hopiata wedesä, ja anna Eläimen juoda sitä samaa wettä.

N:o 123. Katso N:o 22, 59.

Ettei parmat, hyteet &c. syö Eläimiä.

Ota warsan polwen ruohoa (persicaria, Jungfru-twål) puserra se mehuxi, woitele sillä Eläin, eli Traanilla sarwein wäliä. — Katzo N:o 59.

N:o 124. Katzo N:o 42, 46.

Jos eläin on astunut rauta naulaan eli muuhun teräwään.

Ota rauta naula ja pistä se fläskiin — eli pistä Fläskiä naulan reikään ja sido päälle lukinwerkkoa.

Eli: Ruukaa Liin-öljyä ja pikiä, sulaa yhteen, ja woitele sorkkain wälistä. Kuin sääret nilkasta ajettuwat niin on weri hyytynyt sorkkain wäliin; ota jouhi nuora, eli wahwa hamppu siima, wedä sitä sorkain wälistä, että weri uloslähtee; siitä eläin paranee.

N:o 125. Katso N:o 42, 46.

Sarwi-Wahingoihin.

Jos joku Nauta sarwensa puskee rikki, niin pestään se wiinetikalla suolalla ja öljyllä yhteen sekoitettu; ota sitten ihraa, terwaa ja kuusen pihkaa, sekoita yhteen ja pane haawan yli; Eli: ota nokia, suoloja ja wanhaa ihraa, yhteen sekoitettua, ja sido ympäri; ihra kalwo ympäri sidottu, parantaa myös hywin.

N:o 126. Katso N:o 16.

Kärmeen pistoreen eli panemiseen.

Hauwin hampaalla hakkaa ensin paiset, pese Etikalla ja pane Theriakia päälle. —

Surwo Liwerstikkua, sekoita wanhaan wiinaan ja truiska Eläimen sieramiin, ja pane tuoresta Sian paskaa haawan päälle — —

Eli keitä Liwerstikkua ja kynsilaukkaa juorewasa wedesä ja kaada sisälle. —

Eli tuoresta pajun kuorta, nuljakka puoli haawaa wasten, ja sido surwotuita hampun siemeniä päälle. —

Theriaaki ou höydyllinen ruukata kaikkea myrkkyä wasten — Warsan polwen ruohollа on sama luonto.

Kynsilaukka Eläimille antaa, on hywä lääkitys.

Kuin Eläinden hampaat löyhtywät.

Ota kourallinen suoloja ja wähä maltaita sekoita, hiwuta hampaita ja ikeneitä, ja anna Eläimen se sitten syödä, niin tarttuu hampaat jälle kiinni.

N:o 128.

Kuin Eläin on lettynyt (lennoxisa).

Ota liwerstikkua, malia, mästerörtiä, sekoita suolain kanssa, anna sisälle — — aamuin ja illoin sisälle annettu on hywä warjellus.

N:o 129. Katso N:o 58.

Kuin Eläin ei taida seisoa jalwoillaan, pöhöttywät ylempää mahaa, ja saawat niinkuin kalwon silmihin.

Ota suoloja, hunajata, lawermarjoja ja walkiata inkisäriä yhen werran kumpiain, tee jauhoxi, puhu silmiin. Sitten ota Eläinden Theriakia leiwälle, pane sen päälle mäster örtti ja Sammakon porras juurta; anna syödä kohta — niin se auttaa — kylmä wettä waletaan Eläimen päälle, ja sitten peitetään.

N:o 130.

Eläinden pää-tautiin ja pyörtymiseen.

Leikkaa niitä kohta kowaan, että werta tulee, Ota timiani surwottua, suoloja ja leikatuita kynsilaukkoja, wiinaan, hiwuta kieltä —

mutta paras on ottaa pois se Eläin, sillä se tauti tulee useimmin.

N:o 131. Katso N:o 129, 36, 117.

Wettä juoxewiin raattaisiin silmiin.

Hiero kieltä suolalla ja kynsilaukalla, wiruta sitten wiinalla eli oluella — awaa suoni kielen alta.

N:o 132.

Perna-tautiin Eläimillä.

Keitä saarnipuun kuorta wedessä, ja anna naudan juoda muutama päiwä, awaa pernan, ja ajaa paljon wettä ulos, jos sillä on wesitauti, ja Eläin tulee hoikemmaxi. — — Joka tahtoo terweltä Nautoja, pesköön heidän suutaan, heidän omalla wedellään, niin heistä paljo kinoa ja räkää ulos juoxee suusta, ja alkawat syömään halulla.

N:o 133.

Täitä ja wäiweitä wastaan.

Surwo kynsilaukkaa; sekoita liin-öljyyn eli muuhun raswaan — eli Eläwällä hopialla woitele täiset paikat — Ei pidä Eläimiä lasketttamaan siko läättiä nuuskimaan ja lähestymään, siitä he saawat täitä — ja kuin yxi saa, saastuttaa se koko karjan. Katso N:o 21, 50, 113, 7.

N:o 134. Katso N:o 38, 69.

Eläinden rupiin ja kaapiin.

Sekoita woita wanhaan kuseen, pese sillä.

Eli: Ota wanhaa raswaa, kaada se kylmään weteen että se hyytyy, sitten ota pirun-paskaa, tulikiweä, lawermarjoja, kynsilaukkaa, kupar rööfiä, terwaa, sekoita siihen, anna kiehua, woitele lämminnä Eläin sillä; lämpymäsä nawetosa.

Ota waarin: lukit ja hämmäshäkit on hywät nawetasa, ne wetäwät paljo myrkkyä ja märkyyttä pois — Eläimet menestywät hywin kusa ne owat.

N:o 135. Katso N:o 2, 101.

Eläinden Yskään ja Kyrimiseen (köhään.)

Anna Entianaa 2 luodia sisälle—Eli, hakkaa Issoppia tuoresna, anna 9 päiwä perätyrin—Eli 4 kahmaloa pujoja, kaada wettä päälle, rässää mehu ulos, anna 7 päiwää perätyrin.—

Eli: Ota 1 tuoppi pestyjä ja hierotuita papuja, keitä ilman suoloja, wuohen talia 6 luodia, 3 kuorittua kynsilaukkaa, keitä wierteesä, anna 3 päiwää sisälle, on sangen hywä apu yskään, naudoille.

N:o 136. Katso N:o 58.

Kuin kalwo eli häiwä on silmän päällä.

Naudat saa wälistä lijan silmän päälle, jonka kansa näin eletään; ota äimä eli neula, pane sen silmään lankaa, pistä kalwon läpi, nostata sitä ja leikkaa pois, jonga jälkeen silmä sitten woidellaan suoloilla ja nuorella kermällä (fiilillä), kuitengin waaditaan tähän kewiä ja ennen harjaandunut käsi.

Eli: Ota kewäillä mateen maxaa, pane awopäiseen klasiin auringoon; siitä tule öljy, woitele sulalla aamuin ja illoin, niin häiwä kulun. Saisi siihen panna puolexi suolaja maxan päälle, kuin se klasiin päiwä paisteseen pannaan. —

Eli: pane onki matoja (lieroja) klasiin, peitä se yli kaikki paxulla taikinalla, pane uuniin leipoessa niin sulawat madot; woitelee sillä öljyllä silmää.

N:o 137. Katso N:o 28, 29, 63, 66, 92, 93, 97, 107, 110.

Warjella edeltäkättä (præservera) Eläimiä taudista.

Anna niille kewäillä eli Mikkelin aikana pähkinän werta Theriakkia leiwän kanssa.

Anna kerran Kuusa paistettu leipä pala, woita päälle pyhitty, johon leiwitetään fänkoolia, tilliä ja kynsilaukkaa, niin ei mitään wahingollista ruohosta haittaa. Eli: ota Eläinden Theriakkia, Bärnsteeniä, majawan haustaa, kynsilaukkaa, surwo yhteen ja anna eläimelle ennen kuin muuta syötetään — — Tämä on myös hywä kuin niiten pää ja kaula ajettuu.

Yhden wiisan isännän pitää slahdatessa katsoman missä wika on ollut sisällä — ja sen jälkeen maxa-perna- eli keuhko-tautiin — eli sappitautiin sowittaman lääkityxiään. — Jos wika on keuhkois ja Eläin paljon ryskii, antaa Ehrenpriisiä suolain kanssa eli isoppia eli pujoa. — Katso N:o 135.

Kaikenlaisiin Karjan tauteihin.

Putken juurta (Angelica) 9 luodia, mäki-humalan juurta 1 luodi, kissan minttua 3 luodia, isomman wihalaisen eli polttiaisen 2 luodia, Kiwiyrttiä ½ luodia, Warsankawion lehtiä (Tussilago) 1 luodi, Kuoria 9 erilaisesta puusta, katajan erinomattain — päättä karhein poiskrawataan, ja sisämmäinen kuori hakataan hienoxi, wähä kuiwataan, kaikki sekoitetaan, kahmalollinen, kutain, keitetään kaikki kryydit 8 kannusa wettä padasa sixi kuin tulee ruskiaxi kuin wieret, josta annetaan Eläimelle ½ korttelia, ½ korttelisa olutta, joka ei saa olla tuorestaeikä aiwan wanhaa.

N:o 139.

Kuin Suoni on suljahtanut eli katkennut.

Pese suoni lämpymällä oluella ja sulatulla raswalla, kastele riepu samaan ja sido päälle. Pellawan siemenet on myös hywät näille wammoille.

N:o 140.

Mahan pyhötyxeen, turpumiseen, ja ummella ollesa.

Anna neljä luodia surwottua Aloesta haliasa wedesä. Muut antawat Kuparrökiä ja tuoresta Jästiä.

Hiirea lokareet oluesa, awaawat hywin. Hampun lehdet wedesä juoda.

Jos se on wesi-ummella pane hanhen ihraa lämpymään juomaan, anna sisälle; woitele samalla ihralla napaa, surwo kynsilaukkaa, woitele sillä kusitin.

N:o 141. Katso N:o 72.

Sappi-tautiin.

Kuin naudan silmät juoxewat, on merkki että sapesa on wika, truiskaa Suoloja ja inkisääriä korwaan, sido niinellä. Kuiwattu Sian sappi annetaan Etikan ja suolan kanßa ja sitä pannan korwaan ja kiini niwotaan, auttaa. Saipuata weteen wispata ja antaa juoda, on paras apu Sappi tauteihin.

N:o 142. Katzo N:o 62, 78, 91.

Kuin Lehmällä on Työläs poikeisa eli Wasikkata saadesa.

Ota kappale Majawan haustaa sekoita se kruutiin, kaada Lehmän kurkkuun Etikalla eli oluella, niin se pian poikii ja puhdistaa itzensä — Tämä on myös Lampaille löytty hywäxi.

Eli ota polttiaisen siemeniä mettu maarin aikana anna sisälle lämmitetysä oluesa, se auttaa.

Jos jälkimmäiset ei tahdo irralle lähtiä, eli Lehmä ei perkau, niin ota muutama luodi pellawan siemeniä, keitä wedesä, ja anna Lehmän se juoda.

Awata maito suonia, jälkeen poikimisen.

Keitä herneitä hywin ja anna lehmälle wesi juoda, sekoita herneet sitten sen hauteseen.

Jos Lehmä ehtyy, anna Liwerstikkua lämpymäsä wedesä muun heinän kansa syödä.

Maito huoneesa sawutetaan Mirhamia Wirakkia, Malia, Johannus ruohoja ja Tammen wäli kuorta, niin maito pysyy myrtymätä, ja Talwikot ja parat ei tohdi sinne lähestyä. Hiuta myös ulkoa hulikat kynsilaukalla. Maito hulikoita pitää hautoa ja pestä Liwerstikulla, Tillillä, polttiaisilla ja kuminan warsilla, wicuta puhtaaxi, sillä likaisisa ja happaimisa Maito astioisa ei tule hywä fiili.

N:o 143.

Eläinten kulku eli liikkuwiin Tauteihin.

Rec. Ohrsten 8 luodia (Lapis suillus).
Spitsglas 6 luodia (Antimonium).
Poltetuita suoloja 4 luodia (Sal decrepitum).
Kamferttiä 1 luodi (Camphora).
Brunrot 9 luodia (Scrophularia).
Ruton juurta 3 luodia (Waleriana).
Inkisääriä 2 luodia (Zingiber).
Pietarin kukkia 2 kourallista (Millefolium).
Kruutia 6 luodia (Pulvis pyrius).
Myrrhaa ½ luodia.
Saltpietaria 12 luodia (Nitrum).

Nämät kaikki survotaan hienoxi jauhoxi ja hywin yhteen sekoitetaan. Dosis, eli

Sisälle annon määrä on 1 luodi aamuin ja illoin wedesä, josa edeltä on keitetty karaborin juurta (isoa laija ohdakesta) suola heinän juurta.

Liikkuuisa Eläinden taudeisa on myös hywä warjelluxexi antaa heidän wälistä juoda jotain sammuttamattomasta kalkista eli tuhasta tehtyä lipiätä.

Seurawainen pulweri Eläinden Tautiin.

Spitsglasia (Antimonium crudum) ja tulikiweä yhen werran. Anna täysi Raawalle, 1 luodi, joka kolmas eli neljäs tiima, lämpymäsä wedesä. Tätä annetaan kuin Eläin jo on taudisa ja sairasna.

Eli näistä yrteistä ja juurista.

Scordien ruoho, Cardobenedicta, Diplami, Ruta, Salwia, Putken juuri, Baggesöta, Puna juuri (Tormentilla) Ormroth, Cicorien juuri, Swindöds = rot, Lawermarjoja, Katajanmarjoja — surwo hienoxi, sekoita, anna lämpymäsä wedesä yxi luodi joka kolmas eli neljäs tiima, Eläindä kohden.

Seuraawainen sotku monesta laista kokoon pantu on minulta itteltä ylös ajateltu Eläinten Tautiin, loukkaus Tautiin, Lennoxiin, Turpuneille — — — ꝛc. ja owat kaikin parannet kaikisa taudeisa joille minä olen antanut sekä koti että kylän Eläimille.

Ota Terwaa eli Terwan Kusta 5 = 6 lusikallista, eli enemmän, kuinga tarwitaan, Suoloja pari kourallista, surwomata, Kynsilaukkaa ja sen tuoreita lehtiä, leikkaa; Nokia totoista ja padoista eli saunan katon alta pari korallista — surwo, sotke sekaan.

Putken juurta (Angelica) Liwerstikun tuoreita lehtiä eli juurta, leikkaa ruoheixi.

Wilkun walkun eli Pietarin kukan (lehmä kielen eli kryyni kukan) (Lilium convall: Fl. & Millefol.) kukkia, kuiwana eli tuoresna; hienonna.

Kamferttia hitunen; Saltpietaria pari kourallista — — ruton juurta ja kukkia (Valeriana) — jotka kaikki saadaan tällä maalla koti seuduisa — sekoita — sotke.

Anna sisälle lusikallinen terweille ja sairaille taudin aikana, joka ilta; Taikina pallisa, johon se sisälle pannaan, peitetään, kastellaan; yxi pitää lehmää sarwista, jo toinin tukkii kädellään aina kurkun pohjan, että sen täytyy niellä.

N:o 144.

Kuin koi on Hewoisen kawiosa eli Lehmän sorkasa.

Kuin koi kawiota eli sorkkaa raiskaa niin on samakon eli Talwen liha kaikki jauhoina, jotka hywin weittellä pois leikellään ja krawataan, sitten woidellaan jalan alusta Talilla ja Terwalla, ja jälistä tuli kuumalla raudalla wedetään äkisti yli ja paadetaan. Kewäillä ei Lehmät tahdo pysyä seisaallaan tämän Taudin tähden, jonga täden heidän sorkkainsa wäli pitää puhdistettaman ja kynnet leikattamaan ja tasattamaan; samoin Hewoisten kawiot.

N:o 145.

Jouhi-mato Warsain hännäsä.

Tutaan, että hännän juurelta karwat lähtewät, ja warsa usein hiwuttaa ja liikkää ittiänsä, koin eli madon syhyesöä — Hännän päätä leikataan wähä pitkin päin auki, johon pannaan suoloja ja hierotaan kämmenden wälisä — — hännän juuri woidellaan suola wedellä, eli syhelmä woiteella, johon pannaan Tupakkia ja näsiän marjoja.

Rekisteri

Eläinden Tauti-Kirjaan, A = = B = = Ceen jälkeen, osottain Numeroista löytämään Taudit, ja niitten huusauxet.

K.

L.

M.

N.

P.

R.

S.

T.

U.

W.

Y.